

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Sønderjysk Månedsskrift

6 • 2012

Sønderjysk Månedsskrift

Udgivet af Historisk
Samfund for Sønder-
jylland i samarbejde
med Museum
Sønderjylland
og Kulturfokus

Pris for medlemskab
295 kr. årligt incl. moms
og forsendelse.
Enkeltnumre 35 kr.
Særnumre 45 kr.

Ekspedition
Haderslevvej 45
6200 Aabenraa
Tlf. 74 62 46 83
hssdj@hssdj.dk
www.hssdj.dk

Kontortid
Mandag-torsdag 9-14

Redaktion
Kim Furdal (ansv.)
Museum Sønderjylland
ISL-Lokalhistorie
Haderslevvej 45
6200 Aabenraa
Tlf. 74 62 58 60
kifu@museum-
sonderjylland.dk

Lennart Madsen
Museum Sønderjylland
- Arkæologi Haderslev

Elsemarie Dam-Jensen
Museum Sønderjylland
- Kulturhistorie Tønder

© Sønderjysk Månedsskrift og forfatterne

Layout
Ove Kirketerp
Tekst & Design
Haderslev

Tryk
Winds Bogtrykkeri A/S
Haderslev

I dette nummer

“Det er bare kongens” 215

Kirsten Grau Nielsen fortæller sine erindringer om et lille uformelt ferieparadis ved Dynt Strand.

Fra Elben til Kongedåen 219

For mange hører det til en af de bedst bevarede historiske hemmeligheder, at der fra 1839 til 1863 stod danske grænsegendarmer fra Wedel i vest til lidt nord for Lübeck i øst. Museumsinspektør Mie Ellekilde har set på Grænsegendarmeriets første år.

Retsopgøret, mindretallet og en enkelt skæbne 226

Direktør for det tyske bibliotek i Aabenraa Nis-Edwin List-Petersen giver et bidrag til diskussionen om retsforfølgelsen af det tyske mindretal efter krigen med afsæt i sin fars historie.

Dokumentarfilm af Poul Dannow i ny udgave 231

1975-1992 producerede skoleinspektør Poul Dannow, Bylderup, tolv dokumentarfilm om gamle landsbyhåndværk. Pensioneret universitetslektor Karsten Biering fortæller om Poul Dannows mange håndværkerfilm.

Set og sket i Grænselandet 236

Den 7. juni fik Slesvig-Holsten en ny delstatsregering med deltagelse af SPD. Det skete ikke uden skarp kritik fra bl.a. CDU og Søren Krarup. H.E. Sørensen har fulgt regeringsdannelsen og andre begivenheder i Grænselandet.

Bognyt 246

Det sker - i Museum Sønderjylland 248

Bagsiden om forsiden 250

Siden begyndelsen af det tyvende århundrede har der været lavet film om Sønderjylland. Lektor H.V. Bang giver en filmoversigt.

Forsidebilledet:

Efter Genforeningen producerede Nordisk Film filmen ‘De sønderjyske fangers ankomst til Danmark 15. marts 1919’. Her ses fem af fangerne ved ankomsten til København.

Foto: Museum Sønderjylland, ISL-Lokalhistorie.

“Det er bare kongens”

Af Kirsten Grau Nielsen

Mange personligheder har sat deres fodspor i sandet på Dynt Strand. Kirsten Grau Nielsen tegner et stemningsbillede af det uformelle ferieparadis.

DER VAR ENGANG et uberørt paradis, der hed Dynt Strand og lå på Broager Land lige over for Dybbøl Banke. Snoede og sandede markveje førte ned til stranden langs Vemmingbund. Her lå tre gamle huse. I det ene boede fiskerfamilien Clement, det andet husede Staunings repræsentant i Sønderjylland, folketingsmand I.P. Nielsen og hans kone, og i det tredje, et stråttækt hus fra 1862, boede familien Grau om sommeren. Og så kom der et fjerde, et beskedent badehus af træ.

Mellem alle fire huse lå en eng med græssende kreaturer, der tilhørte gården Gammelmark. En dag så vi tjenestedrengen Johan ligge og grave med hænderne i jorden, mens stygge eder stod i en lind strøm fra ham. Det rådne hegn ned mod stranden lå ned, og en flok kvier nød friheden. Bag dem gennede en høj herre og en venlig dame med udbredte arme for kreaturerne. “Nå, Johan, der havde du nok fine folk til at hjælpe dig!” sagde min mor. “Hwa?” lød svaret. “Det var jo kongen og dronningen!” “Hwa?” Det var længe før TV’s dage, og tjenestedrengene læste ikke aviser. Christian X og dronning Alexandrine var ved Dynt Strand for at godkende opførelsen af et badehus til det nygifte kronprinsepar, Frederik og Ingrid, der holdt sommerferie på Gråsten Slot. Stranden i Sønderjylland var statens

ejendom - derfor. Det skulle blive indledningen til et helt særligt nabo-
skab i mange år.

“See - see!” I døren til vort sommerhus stod en treårig krøltop med en morgenfrue i hver hånd, højt hævet i solen. “Det må du da ikke!” lød det fra den tililende mor, daværende kronprinsesse Ingrid. Kronprinseparret og prinsesse Margrethe, vor nuværende dronning, var på vej ind til vor nabo, folketingsmand I.P. Nielsen, og den lille prinsesse kunne ikke modstå synet af vore morgenfruer. Bortset fra et par år under besættelsen, da tyske støvler trampede rundt i Gråsten Slot, tilbragte kronprinseparret, senere kong Frederik og dronning Ingrid, hver sommerferie på Gråsten Slot og mangen en dag ved Dynt Strand. Alt åndede fred og idyl, og de kongelige nød her at kunne være sig selv, ofte hele dage. En enkelt gang stillede et par sig ugenert op i nærheden med en kikkert. I.P. var der straks: “Hvis I vil se nogen bade, kan jeg kalde på mutter!” Det hjalp.

Det følte for os som en glæde og betryggelse, når de kongelige kom. Mødte man dem på de smalle, krogede veje, vinkede kronprinsen med et “Daw, nabo!” Dengang var vi dejligt fri for trafik ved stranden, så en bils ankomst fik os til vinduerne med spørgsmålet “Hvem er det?” Svaret lød ofte: “Det er bare kongens!” På stranden var der bare kongen og os, der holdt til i en gryde, og hver passede sit. I miles omkreds var der ikke andre mennesker.

Mellem I.P. Nielsen og dronning Ingrid bestod der det smukkeste venskabsforhold, og i folkemunde fik I.P. snart tilnavnet 'Kongelig hofsociale demokrat'. Dette venskabsforhold mellem to personligheder fra hver sin side af den sociale skala (I.P. var søn af en fattig husmand) skyldtes ifølge min mor, Ellen Grau, i lige høj grad kronprinsessens varme hjerte og intelligens, der lod hende se igennem det ydre ind til I.P.'s medfødte menneskesind og uselvskhed og hans usvigelige medfødte takt, der aldrig

lod ham gå over grænsen, skønt hoftonen lå ham så fjernt. Der bestod et overordentligt frugtbart samarbejde dem imellem, hvor kronprinsessen lagde ikke blot navn, men i høj grad også gavn til arbejdet inden for 'Sønderjysk Hjælpefond' og 'Kronprinsesse Ingrid's Feriehem for Sønderjyske Børn'. I.P. Niensens arbejde med 'Sønderjysk Hjælpefond' gav i øvrigt anledning til et morsomt møde mellem den da 10-årige søn på Gammelmark, Kedde, og kronprinsessen, der på gårdspladsen spurgte ham

Der var andre, som havde blik for den lille ferieperle. Her er ferielivet ved Dynt Strand skildret af 'Æ Rummelpot' i 1949.

Tegning: Otto Frederiksen.

Hvad gør man ikke for at more Børnene —

Den 77-årige fhv. Folketingsmand I. P. Nielsen, Kongeparrets sønderjyske Nabo, fortalte stolt ved Jubilæumsfesten i Sommer paa „Kronprinsesse Ingrid's Feriehem“ i Blaavand:
— Jeg har været i Vandet sammen med Prinsesserne, og vi morede os udmærket alle sammen!

I.P. Nielsen med fortjenstmedalje i guld.

om vej til Dynt Strand: “Ska du å nen å lån peeng af I.P.?” Den unge kongelige familie kom jævnligt på uanmeldt besøg hos I.P.’s i ‘Hyttten’, men forsømte aldrig at hilse på naboerne. Ved et fælles kaffebord slog kronprins Frederik på ‘sit kop’ og begyndte således: “Kære I.P. - ja undskyld, men således kalder vi Dem nu derhjemme - De er min kones bedste ven!” Bedre og mere kompetent kunne det ikke siges, og det er ikke engang en anekdote!

Under krigen var Broager Land ofte udsat for luftkampe mellem engelske og tyske fly, hvilket medførte nedskydninger og bombenedslag. Gentofte skolevæsen, der ejede en feriekoloni få hundrede meter fra os, ville ikke risikere børnenes sikkerhed, så lejren stod tom. Kronprinsesse Ingrid lejede den til sønderjyske børn, der i forvejen var udsat under luftkampene. På Gråsten Slot var der gang i symaskinerne, og kronprinsessen og hofdamerne kom slæbende med linned til kolonien, mens kronprinsen med en gigantisk gryde over hovedet udstedte hule lyde. Der fulgte en festlig indvielse med fælles kaffebord.

Fiskerfamilien Clement i det tredje hus var af den gamle, nu yderst sjældne ‘indfødte’ type. Gamle Klaus og Unge Klaus kunne om aftenen stå ude ved ‘æ fla-ach’ (lågen) og ryge pibe uden at veksle to ord med hinanden. De tog varsel af vejret. Næste morgen vandrede de i gåsegang hen til en bro, og kort tid efter dunkede deres kutter ud gennem Vemmingbund. På vejen kom de tæt forbi kon-

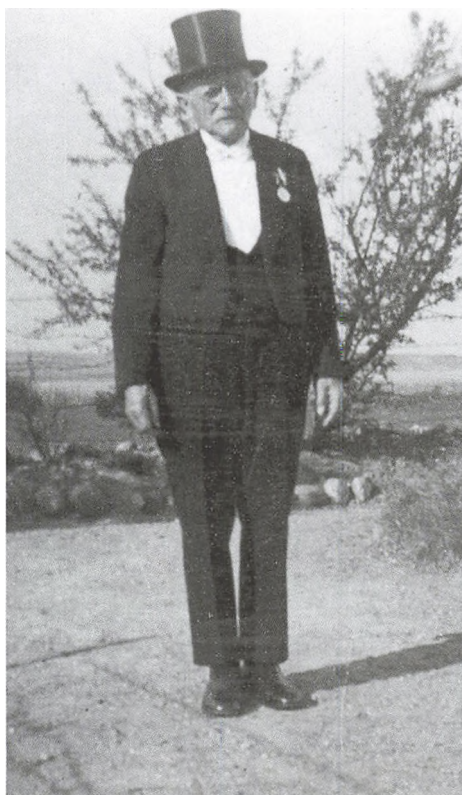

Foto: Privat.

gens badehus, og en dag kom den elers så fåmælte Gamle Klaus nærmest styrtende over til os, mens han gentog: “Nej, nu hæ æ olle - !” (Nej, nu har jeg aldrig - !) Langt om længe fremgik det, at kongen havde opfordret ham til at hoppe ind i bilen, så ville han blive kørt de få meter hjem. “Å æ haj min træ-æsk o, men han soj, te det gøj it naue”. (Og jeg havde mine træsko på, men han sagde, at det gjorde ikke noget).

I alle disse år havde vi - på behørig afstand - lejlighed til at følge de tre prinsesser, vor nuværende dronning Margrethe, prinsesse Benedikte og dronning Anne Maries opvækst. Det hændte, de kom cyklende de 15 km fra Gråsten, ofte med en flok kamme-

Gæster fra den polske Vestgrænseforening. Fra venstre Dr. Kaczmareck og Andreas Grau. Til højre Ellen Grau.

rater, og så gik det livligt til hende i 'kongehuset!'

Det er forunderligt, som denne ydmyge afkrog i årenes løb har været mødested for fremtrædende personligheder. Foruden de kongelige og deres gæster, såsom den svenske kongefamilie, har det daværende finansudvalg, diverse ministre og Københavns overborgmester Kaper besøgt I.P. Nielsen. 'Sønderjysk Hjælpesfond' har holdt møder hos I.P. med medlemmer som grev Schack, Schackenborg. Denne aflagde også besøg hos os, kys-

se min mor på hånden og sagde: "Min skønne medfange!" med reference til deres fælles trængsler i tysk fængsel i Flensborg i 1914. Hermann Göring ankrede op udenfor i Vemmingbund under sit spionagetogt Danmark rundt. Vi havde besøg fra den polske Vestgrænseforening med formanden for europæiske mindretal, Jan Kaczmarek m.fl. Journalistforeningen i Sønderborg holdt St. Hansfest hos os, og alle faldt for stedets paradisiske charme. ■

Fra Elben til Kongeåen: Grænssegendarmeriets turbulente opstart

Af Mie Ellekilde

For mange hører det til en af de bedst bevarede historiske hemmeligheder, at der fra 1839 til 1863 stod danske grænssegendarmere fra Wedel i vest til Haffkrug lidt nord for Lübeck i øst. Museumsinspektør Mie Ellekilde fortæller her om Grænssegendarmeriets første turbulente år.

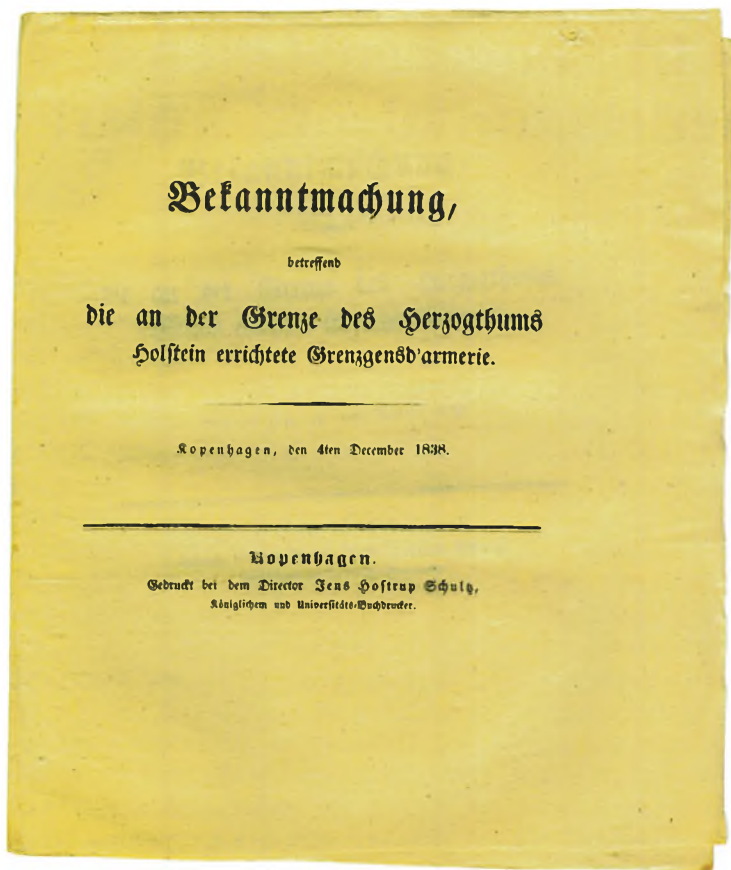
I BEGYNDELSEN AF 1830'ERNE arbejdede det enevældige, danske kongestyre kraftigt på at skabe en toldlovgivning, der var mere ensrettet for hele landet. Den grundlæggende årsag til dette harmoniseringsforsøg var et ønske om at knytte hertugdømmerne Slesvig, Holsten og Lauenborg tættere til Danmark, både økonomisk og politisk. Den gældende toldlov var fra 1797 og inkluderede ikke hertugdømmerne. Selvom der var gjort et forsøg på at rette op på dette i 1803, var resultatet ikke særligt brugbart. Slesvig og Holsten havde længe haft særlige rettigheder, både territoriale og standsmæssige, hvilket blandt andet betød, at den privilegerede del af befolkningen havde ret til toldfri import. Beskatningssystemerne var også forskellige. Eksempelvis havde Kongeriget høje toldtariffer på portkonsumtion, det vil sige told på de varer, der blev ført ind ad købstædernes byporte, mens hertugdømmerne slet ingen portkonsumtion havde.

Resultatet blev den nye toldforordning af 1. maj 1838. De mange told-

privilegier bortfaldt, mens det danske marked blev åbnet for holstensk industri, der i disse år var i en rivende udvikling. Da fokus nu var fjernet fra de indenlandske toldgrænser, eksempelvis Kongeåen, der længe havde været toldgrænse mellem Slesvig og Kongeriget, så man i stedet mod syd. For at beskytte den holstenske industri mod den effektive tyske, blev tolden forhøjet markant på tysk fremstillede produkter.

Det kongelige Generaltoldkammer og Commerce-Collegium (finans- og toldmyndighed) vurderede efter lovens tilblivelse, at det med nyorganiseringen var nødvendigt at give tolderne ved den nye toldgrænse langs Elben mere pondus. Med den forhøjede told var den tysk-holstenske toldgrænse plaget af et omfattende smugleri, og det var nødvendigt med beredning til at dæmme op for dette. Derfor blev det den 4. december 1838 bekendtgjort, at der skulle dannes et beskyttelseskorps, som kunne bakke tolderne op.

Dette nye 'Gens d'Armerie' eller 'det Holstenske Grænssegendarmeri' skulle ikke selv udføre toldopgaver, men udelukkende koncentrere sig om smuglerne. Da det var grænsepatruljering, det handlede om, og man på dette tidspunkt anså ordningen for midlertidig, blev gendarmerne rekrutteret fra tre rytterregimenter, der var udstationeret i Holsten på dette

Bekendtgørelsen om oprettelse af et grænsegendarmeri ved Holstens sydlige grænse med virkning fra 1. januar 1839.

tidspunkt. Der var tale om Livregiment Kyrasserer, Livregiment Dragoner og Holstenske Lansenerregiment. Allerede året efter havde det nye gendarmeri vist sig enormt effektivt i jagten på smuglerne, og blandt andet derfor blev det besluttet, at mandskabet skulle have ens uniformer. Valget faldt på de lyseblå lanseneruniformer, med røde kantninger ved hals og ærmer.

Omtrent samtidig indstillede overtoldinspektørerne til Generaltoldkammeret og Commerce-collegiet, at toldcheferne ved den holstenske syd-

grænse fik bemyndigelse til at udstyre underofficerer og dygtige, menige gendarmer med det kongelige toldtegn som bevis på deres ret til at foretage anholdelser i toldmæssige sager. Samtidig blev det pålagt alle told- og kontrolsteder at sørge for, at alle bekendtgørelser, bestemmelser og forskrifter vedrørende toldtjenesten blev videregivet til områdets gendarmer. Dermed fik det nye grænsegendarmeri udvidet sine beføjelser og blev mere et korps i sin egen ret end blot et ledsagerkorps for tolderne.

Det Holstenske Grænsegendarmeri

bestod ved dannelsen af tre officerer, en vagtmester og 44 beredne gendarmere. Dette blev hurtigt forøget med yderligere 44 mand, der patruljerede til fods. Kommandosproget var tysk, og alle gendarmere skulle kunne tale og skrive dette sprog. Korpsets chef holdt til i Wandsbek. Resten af mandskabet blev indkvarteret langs den holstenske sydgrænse, fra Wedel ved Elben lidt vest for Blankenese, til Haffkrug ved Neustadt Bugt nord for Lübeck.

Den første chef, major Justus von Unzer, nævnes normalt kun flygtigt, da han blot besad posten fra december 1839 til august 1841, hvorefter han blev afskediget og erstattet med kavaleriløjtnant Johannes von Holler. Det står ikke sort på hvidt, men meget tyder på, at sympati for den voksende slesvig-holstenske oprørsbevægelse har været den overvejende årsag til afskedigelsen. At von Unzer gik i oprørernes tjeneste i 1848 og øjensynligt stod bag afbrændingen af korpsets arkiv i Wandsbek, understreger dette.

Den nye chef, Johannes von Holler, nåede kun at pryde posten i et lille års tid, hvorefter han blev eskadronchef for 3. dragonregiment i Aarhus. Von Holler blev såret i slaget ved Isted og døde siden af sine sår, 46 år gammel og Ridder af Dannebrog.

Næste chef i rækken, ritmester Frederik Gyldenstjerne von Sehestedt, havde heller ikke posten i mange år, men er vigtig at få med, idet det var under hans ledelse, at Holstenske Grænsegendarmeri fik sin første egentlige organisationsplan, med instruktioner for chefen, distriktofficererne og mandskabet. Planen fastlagde blandt andet, at officererne kunne

forblive i korpset, indtil de kunne avancere eller fik andre ordrer, mens vagtmesteren og underofficererne kunne blive, så længe chefen var tilfreds med deres tjeneste. Af samme instruks fremgik det i øvrigt, at gendarmene, ud over de almindelige militære respekt- og hilsepligter, skulle svare toldembedsmændene med det tungevidende: "Javel, hr. Grænse-Vigilance-Overtoldinspektør!"

Frederik von Sehestedt blev i 1846 udnævnt til adjutant hos Christian VIII, og i stedet ansattes ritmester Palmer von Pingel, der havde kommandoen i to år ind til krigsudbruddet i 1848. Det ville have været oplagt at indlemme grænsegendarmeriet i den danske hær, men for det første sympatiserede nogle af de ansatte med de slesvigske oprørere, og for det andet var mandskabet i sagens natur spredt langs grænsen og derfor svært at hasteindkalde. De tre overofficerer, chefen von Pingel og to premierløjtnanter, meldte sig til den danske hær og kæmpede de tre år, krigen varede.

De slesvig-holstenske oprørere nedsatte en provisorisk regering i Kiel. Et af tiltagene fra denne regering var at fjerne så mange som muligt af de tegn og symboler, der kunne lede tanken hen på en dansk overhøjhed. For gendarmeriet betød dette, at de ikke længere skulle bære den rød/hvide kokarde, ikke måtte flage dansk, og at de danske post- og toldskilte blev nedtaget. Til gengæld var der ikke de store ændringer i deres opgaver. Som ny leder af det Holstenske Grænsegendarmeri indsatte den provisoriske regering premierløjtnant V.Th.A. Jenssen-Tusch. Han satte sig for at udrydde enhver mindelse om gendarmkorpsets første år i dansk tj-

Oberst N.J.C. von Marcher var chef for grænsegendarmeriet i 1863 og igen fra 1865 til 1900. Dermed blev han den længst siddende chef for korpset frem til Genforeningen.

Illustration: Det Danske Gendarmerikorps.

neste. Dette blev blandt andet gjort ved at udskifte de lyseblå uniformer og våben og ændre distinktionerne.

Ifølge forfatter og tidligere grænsegendarm Jens Jensen, der i 1938 udgav bogen 'Det Danske Gendarmerikorps' vides der ikke ret meget om gendarmernes virke under krigen. Det fortælles dog, at den tidligere chef, ritmester Palmer von Pingel, under krigen skulle undersøge et rygte om, at holstenske grænsegendarmere 'huserede' i egnen omkring Tønder. Rygterne viste sig at være ubegrundede.

Efter krigens afslutning i 1850 bestod Holstenske Grænsegendarmeri

af en chef, to distriktsofficerer, to overvagtmeistre, to vigilancevagtmeistre, seks titulære vagtmeistre, syv titulære sergenter, tolv beredne og seks uberedne korporaler, ti beredne og 19 uberedne gendarmere. Nogle kunne få lov at fortsætte, idet man fra dansk side vurderede, at de var blevet forledt af mænd som Jenssen-Tusch, mens andre var blevet direkte tvunget. Jenssen-Tusch blev bortvist fra landet og fik først amnesti flere år efter. Han døde i Tyskland som pensioneret, preussisk major i 1894.

Det var atter tid til at få grænsegendarmeriet under danske faner. Først og fremmest skulle der ansættes en ny chef, og valget faldt på spradebasen og levemanden ritmester Joseph von Cetti, også kendt som 'Italieneren'. Han var ven af Frederik VII og havde som erklæret mål at gøre det Holstenske Grænsegendarmeri, der havde fået navneforandring til Holstenske Toldgendarmere, til monarkiets flotteste korps. Dette betød først og fremmest en tilbagevenden til en så elegant udgave af de smukke, lyseblå uniformer, at menige gendarmere ofte blev forvekslet med officerer. Til dette havde Joseph von Cetti kun ét at bemærke: "Mine gendarmere er klædt, som jeg vil have det, og ønsker jeg dem klædt i fløjel, får jeg også det!"

Ud over uniformeringen gennemførte von Cetti også en række andre reformer, og mandskabets antal blev forøget. Som noget nyt skulle ansøgere til korpset vedlægge anbefalinger fra såvel det militære som det civile liv. Samtidig blev der indført militære afstraffelsesmetoder i tilfælde af, at en gendarm blev taget i ikke at efterleve gældende regler, havde mangler ved uniformen eller andre forglem-

meler ved en kvarterinspektion. Netop kvarterinspektionerne var forhadte blandt de fleste i mandskabet, fordi de kom overraskende, og straffen med fængsling på vand og brød ikke stod i forhold til overtrædelsen, der kunne være alt fra en krøllet uniform til en honnør, der blev dømt for sjasket.

Ritmester von Cetti forlod korpset i 1863 og tiltrådte en stilling som adjutant hos Frederik VII. Han blev efterfulgt af ritmester Niels Joachim Christian von Marcher. Marcher var chef for korpset frem til 1900 og blev dermed den første chef, der besad posten i over 30 år. Dette betød dog ikke, at forholdene for grænsegendar-

merne blev mere stabile end de hidtil havde været, i hvert fald ikke de første år.

Marcher indledte sin cheferiode med at nedtone de prangende gendarmuniformer, til mandskabets større utilfredshed. Når det er sagt, fortæller alle beskrivelser af chefen fra tidligere gendarmere, at han var en streng, men retfærdig og omsorgsfuld chef. Stabssergent Peter Andersen fortæller i sine erindringer fra Kongeåen, at han engang under en distriktsinspektion blev overrasket af en voldsom snestorm. Da han endelig kom frem til hovedkvarteret, fandt han Marcher, der nu var oberst, ventende på sig i porten. Andersen

*Dragon som
grænsegendarm
i 1839.*

blev hilst velkommen af den tydeligt lettede chef: "Gudskelov, at De er hjemme igen - og både De og hesten i god behold!"

I december 1863 trak det atter op til krig i det dansk/tyske grænseland, og den 20. december kaldte Marcher mandskabet til sig i ridehuset i Altona og meddelte, at Elbengrænsen, skulle rømmes. Marcher ville naturligvis gerne have mændene med på dansk side. Kun 77 følte sig tro mod Danmark, og dagen efter tog de med tog til Rendsborg, hvorefter korpset, der nu blev kaldt Slesvigske Toldgendarmeri, optog patruljeringen langs Ejderens nordlige bred.

Den bratte forflyttelse betød ringere forhold for mandskabet, men som gendarmerioversergent Sage fortæller i sine dagbogsoptegnelser: "Kvarterforholdene var ikke de bedste, men når vort kære, gamle Danmark er i fare, da er kvarterforholdene kun en biting, og som gode danske mænd tager vi alt, som det kommer. Kun fjender modtager vi ikke". Det er stolte ord, men ikke lette at efterleve. Det minimerede korpset passede sine pligter, så godt det kunne, men det stod snart klart for enhver, at krigen var uundgåelig. Den 14. januar 1864 blev der udsendt en skrivelse, hvorefter grænsegendarmeriets personale skulle overgå til hæren, enten i egenskab af feltgendarmeri eller i efterretnings-tjenesten. Ritmester Marcher overgik til Garderhusarregimentet som eskadronchef. Ledelsen af feltgendarmeriet stod major von Gulstad for. Han havde været distriktsofficer i det Holstenske Grænsegendarmeri fra 1839 til 1848 og var derfor kendt af flere af folkene. Gendarmerne gjorde en stor indsats under krigen. Nogle bevogtede magasiner og proviantvogne, andre patruljerede langs kysten ved Høruphav og Kegnæs, mens andre igen bevogtede broerne over Als Sund. Som historien viser, var hverken gendarmernes eller de mange

Foto: Museum Sønderjylland, ISL-Lokalhistorie.

*Grænsegendarmen fra mellemkrigs-
årene som han står i erindringerne.*

danske soldaters indsats nok, og gendarmerne blev i juni overført til Fåborg. Her optog de under ledelse af major Gulstad bevogtningen af den fynske kyst.

Krigen sluttede officielt den 30. oktober 1864. Danmark måtte afstå Holsten, Slesvig og Lauenborg, hvilket betød, at den nye statsgrænse ville følge den gamle toldgrænse mellem Danmark og Slesvig: Kongeåen. Året før, den 4. juni 1863, var der blevet vedtaget en ny toldlov for Danmark og hertugdømmerne, en lov, der på flere områder var ude af trit med den nye virkelighed. Generaldirektør for toldvæsnet, Frederik Emanuel Rasmus, fik derfor travlt med at sammensætte en ny og mere tidssvarende lov. Denne lå klar den 23. december 1864.

I denne sammenhæng er det spændende ved loven, at man tilsyneladende har taget de positive erfaringer fra Holstenske Grænsegendarmeri til efterretning: for første gang var oprettelsen af et grænsegendarmeri med i bestemmelserne fra begyndelsen. Eller rettere: man ønskede en paramilitær organisation, hvis bevæbnede mandskab skulle stilles lige med de civile toldembedsmænd og have toldtegn.

Historiker Henrik Fode peger på, at det reducerede grænsegendarmerikorps efter krigen stod over for en mulig nedlæggelse. Korpsets store indsats under krigen og dets trofasthed over for kongen var dog ikke gået ubemærket hen. Dette kan have haft en betydning for ønsket om, at det loyale korps skulle bevogte den nye grænse.

Alt dette betød, at det tilbageværende mandskab i slutningen af de-

cember 1864 og de første dage af januar 1865 blev sendt fra Fyn til Jylland for at indgå i det nye 'Grænseløspolitikorps', under ledelse af den gamle chef ritmester Marcher. Det var op til Marcher at organisere korpset og dets kommende arbejde. Grænsen blev opdelt i officersdistrikter og disse atter i mindre vagtdistrikter.

Natten mellem den 22. og 23. januar 1865 blev styrken fordelt langs den nye, endnu ikke helt fastlagte grænselinje, og trådte herefter effektivt i funktion.

Grænsegendarmerne bevogtede denne grænse frem til Genforeningen og for første gang i korpsets turbulente historie, kom der en lang periode med ro og ensartethed. Historierne fra Kongeåen er mange og brogede og bærer præg af et effektivt korps, men også et korps, der på den ene side blev mere og mere civilt, og på den anden side lå under for nogle utidssvarende regler og enkelte chefer, der ikke ville opgive den militære disciplin. ■

Kilder

Jens Jensen: *Det Danske Gendarmerikorps - grænsens gendarmere og smuglere, med et efterskrift af Lars Bjørneboe*, 1981.

Henrik Fode: *Dansk toldhistorie III - Liberalisme og frihandel 1814-1914*, 1989.

Peter Eliassen: *Kongeåen eller Den gamle grænse*, 1980.

P. Høgh: *Fra Grenzgens D'armerie til Toldgrænsekorps*, 1965.

Knud Madsen: Rids af grænsegendarmeriets historie. I: *Dansk Toldtidende årgang 50*, 1952.

Stabssergent Peter Andersens erindringer. I: *Zise, Toldhistorisk Tidsskrift nr. 3, 4. årgang*, 1981, side 4-23.

Retsopgøret, mindretallet og en enkelt skæbne

Af Nis-Edwin List-Petersen

Museumsinspektør Henrik Skov Kristensens bog 'Straffelejren' har fået diskussionen om retsforfølgelsen af det tyske mindretal efter krigen til at blusse op på ny. Direktør for det tyske bibliotek i Aabenraa Nis-Edwin List-Petersen giver her et bidrag til diskussionen med afsæt i sin fars historie under og efter krigen.

FORANLEDIGET AF Henrik Skov Kristensens bog 'Straffelejren' er der opstået en livlig diskussion - ikke mindst i det tyske mindretal - om dets holdninger og ageren under Besættelsen og retsopgøret efter Anden Verdenskrig. I denne forbindelse har jeg med udgangspunkt i min fars biografi forsøgt at bidrage til et mere differentieret billede.

Med henblik på det, der skete under retsopgøret, skal det konstateres, at store dele af det tyske mindretal og især dets ledelse havde nazistiske holdninger under Besættelsen. Ligeledes kan der ikke herske tvivl om, at de, der var hjemfaldne til straf pga. love, der var gældende før Besættelsen, naturligvis skulle straffes. Dette gælder både for værnemagere, medlemmer af Zeitfreiwilligendienst og Selbstschutz. I denne sammenhæng havde der ikke været behov for et straffelovstillæg med tilbagevirkende kraft, noget nu afdøde redaktør Bjørn Svensson fra Haderslev gang på gang har argumenteret for.

Det, der skiller vandene, er spørgsmålet, om de, som meldte sig (mere

eller mindre) frivilligt til tysk krigstjeneste, også skulle straffes, især de, der meldte sig før 29. august 1943. Det er noget Ditlev Tamm i 1984 i sin disputats om 'Retsopgøret efter Besættelsen' har belyst og sat spørgsmålstegn ved.

Hjemmetyskerne, hvis familier for de flestes vedkommende havde været hjemmehørende i Sønderjylland eller Nordslesvig i mange generationer, var ikke frivilligt blevet en del af det danske samfund. De følte sig uretfærdigt behandlet ved den måde, folkeafstemningen var foregået i 1920 med en bloc afstemning i 1. afstemningszone, og langt de fleste havde - så urealistisk det end måtte være - stadig et håb om en grænserevision. Derfor var deres nationale følelser også i 1930'erne stadig bundet til et Tyskland, de opfattede som deres fædreland på godt og ondt, og loyaliteten over for den danske stat var stort set ikke til stede. Hvorfor skulle flertallet i mindretallet så udvikle sig anderledes end det folk syd for grænsen, de følte sig som del af, og som bekendt med stort flertal tilsluttede sig nazibevægelsen og Hitlers herredømme.

Det er lige netop det, jeg som forstander på Knivbjerg fra 1978 til 1989 gang på gang har hørt af pårørende eller hjemvendte soldater, når de besøgte mindelunden der: At de havde meldt sig under de tyske faner og var blevet anset som helte, da de rejste ud, og da de så vendte hjem

igen, var de pludselig forbrydere og måtte i øvrigt - set i bakspejlet - konstatere, at de havde tjent et forbryderisk regime.

Det var ikke kun nazister, som blev straffet. Min far, provst Hans Egon Petersen (1921-1982), tilhørte en familie med dybe rødder i Breklumer Mission, som havde opretholdt kontakten og understøttelsen af missionærerne også efter 1920, i øvrigt på mange områder med understøttelse fra de nu danske missionsselskaber i Nordslesvig. Hans drøm havde været at blive helsognspræst dvs. præst for både den danske og den tyske del af menigheden. Han læste på Københavns Universitet, men måtte efter Tysklands overfald på og besættelse af Danmark konstatere, at udsigten til at blive helsognspræst ikke længe var til stede. Da han ønskede at blive præst for en tysk menighed i sin hjemstavn, fortsatte han sit studium i Tübingen og Halle-Wittenberg, hvor han tilsluttede sig studentermenigheden for 'Bekennende Kirche', den protestantiske kirkelige modstandsbevægelse i Tyskland, hvis i Danmark mest kendte repræsentanter var Martin Niemöller og Dietrich Bonhoeffer.

I 1944 blev der udøvet massivt pres på de 'folketyiske' studenter om at stille sig til rådighed for det tyske forsvaret med henvisning til, at vægring ville medføre udelukkelse fra yderligere studier. Da han endvidere - vel nok som følge af en uigennemtænkt forespørgsel andetsteds - modtog en ordre om at stille på session hos Waffen-SS i Dresden (for udenlandske statsborgere var en indkaldelse til Waffen-SS det normale, og de fleste hjemmetyske krigsfrivillige gjorde

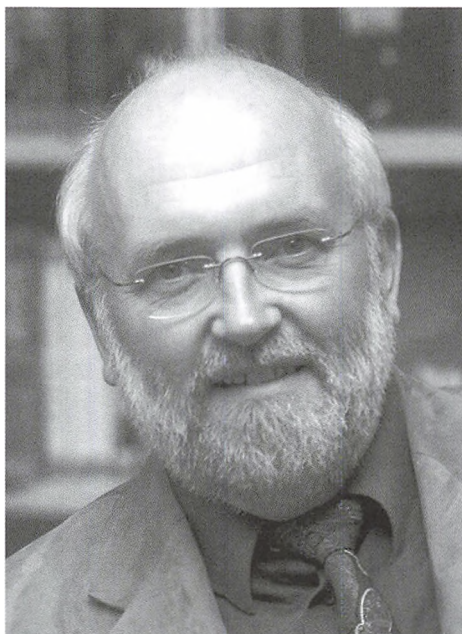

Foto: Privat.

Artiklens forfatter Nis-Edwin List-Petersen, der stiller spørgsmålet om en overordnet historisk forklaringsramme altid er nok til at forstå de enkelte skæbner i retsopgøret.

tjeneste her), og han under ingen omstændigheder ville være del af SS, meldte han sig som frivillig til 'Luftwaffe', det tyske flyvevåben, og blev faldskærmsjæger. Han overlevede som en af få i 'Hürtgenwald-slaget' under Ardenner-offensiven i november 1944 og kom i amerikansk krigsfangenskab. Amerikanerne fandt hurtigt ud af, at han havde været del af den kirkelige modstandsbevægelse, indsatte ham som tysk lejrpræst i krigsfangelejrene Maily-le-Camp og Chalon-sur-Saône i Frankrig og sendte ham allerede hjem i efteråret 1945, hvor han blev arresteret, sigtet efter straffelovstillægget af juni 1945 med tilbagevirkende kraft.

Han blev i Københavns byret den

Foto: Privat.

*Pastor Hans Egon
Petersen fotograferet
i 1948.*

26. august 1946 dømt til ét års fængsel samt tab af almen tillid og afsønde dommen ind til februar 1947, først i Vestre Fængsel, senere i straffelejren Kragsskovhede på Sjælland og ikke i Fårhus, idet hans sidste bopæl i Danmark havde været København. Selv en intens indsats af hans tidligere professor, Hal Koch, kunne ikke lave om på eller lempeliggøre dommen. I 1948 blev han af den slesvigske biskop Dr. D. Reinhard Wester, som også havde været en del af 'Bekennende Kirche', ordineret og indsat som første efterkrigspræst for den hjemmetyske frimenighed 'Nord-

schleswigsche Gemeinde'. Han fik fra dansk side i de første år ikke lov til at benytte de danske kirker til kirkelige handlinger, hvilket bl.a. medførte, at hans første konfirmandhold i 1949 måtte konfirmeres på en kro i Tinglev. Det affødte en karikatur i 'Æ Rummelpot' om 'Kro-Konfirmationen i Tinglev', hvor han er tegnet bag bardisken iført præstekjole og med et hagekors om halsen. Hans første barnedåbshandling blev indført i kirkebogen med den tilføjelse, at barnet var 'døbt af en lægmand'. Da han i 1954 søgte en stilling som præst for den tyske del af folkekirken i Hader-

slev, blev dette nægtet med henvisning til hans tab af almen tillid. Denne påtegning fandtes stadig i Kirkeministeriet, da han efter at have været provst for Sydtønder Provsti syd for grænsen fra 1960 til 1971 efter opfordring søgte en stilling som præst for den tyske del af folkekirken i Sønderborg, men den blev efter protest fra Haderslevbiskoppen fjernet.

Min konklusion

Retsopgøret og lovgivningen med tilbagevirkende kraft var et brud med dansk retstradition og retspraksis.

De krigsfrivillige burde ikke have været dømt, medmindre de havde gjort sig skyldige i krigsforbrydelser.

Retsopgøret handlede ikke om retfærdighed, men som Henrik Skov Kristensen skriver i sin bog 'Straffelejren', om gengældelse og hævn. Dette lever ikke op til de høje etiske krav, som Danmark ellers har været så stolt af, og derfor var retsopgøret ikke en rimelig foranstaltning.

Retsopgøret har dog banket det tyske mindretal endnu mere sammen og sørget for, at de menige af den grund ikke stillede lederne og de drivende kræfter til ansvar for deres gerninger. Det er bl.a. grunden til den offerrolle, som mindretallet har søgt tilflugt i, og det har også været medvirkende til, at der måtte gå mange år, inden man for alvor kunne gøre op med fortiden. Det har jeg, bl.a. sammen med andre yngre historikere og historisk interesserede (især lektor Immo Doege fra det tyske gymnasium i Aabenraa), som var samlet i den såkaldte 'Knivsbergkreis', forsøgt i min tid som forstander på Knivsbjerg. Vi iværksatte fra 1980 til 1982 en foredrags- og diskussionsrække

med temaet 'Fortiden og os - det tyske mindretal i Nordslesvig 1933-55', hvor bl.a. Rudolf Stehr, Jep Schmidt, Peter Wilhelmsen, Chresten Dall, Heinrich Sievers, men senere også Bjørn Svensson, Sigfred Jespersen, Erik Jessen, Kresten Philipsen m.fl., der ikke længere er i live, bidrog med foredrag og indlæg. Diskussionerne er dokumenteret, men endnu ikke udgivet på skrift.

Retsopgøret var absolut med til at forhindre 'de lange knives nat', der i andre lande førte til selvjustits efter krigen. Dette blev vi heldigvis forskånet for herhjemme. Men retsopgøret førte også i mindretallet til følelsen 'Vae victis', som stammer fra den romerske historiker Titus Livius' (59 f.Kr. - 17 e.Kr.) optegnelser 'Ab urbe condita', og som i al sin enkelthed betyder: "Ve de besejrede" - hvilket vil sige, det er de besejrede, der betaler prisen.

Afslutningsvis vil jeg meddele, at min far, på trods af at han med rette kunne have følt, at han ikke havde fået en retfærdig behandling, aldrig har klaget over denne, idet han følte sig som del af det tyske folk, som havde bragt uret og ulykke over sine europæiske naboer, og som selv med flertal havde valgt Hitler og nazisterne, der udviklede et forbryderisk regime. Det er også en kendsgerning, at stort set alle, der havde ansvar i det tyske mindretal, tilsluttede sig den nazistiske ideologi, selv om jødeproblematikken ikke spillede en stor rolle. Det var først og fremmest nationalistiske og grænserevisionistiske holdninger, der gjorde sig gældende.

Det tyske mindretal har al grund til at være glad for den udvikling, der

Pastor Hans Egon Petersen med konfirmandholdet som i 1949 blev konfirmeret på en kro i Tinglev.

fulgte efter retsopgøret og Fårhustiden.

Men mindretallet har også selv medvirket til, at denne udvikling kom i gang med 'Hadersleverklæringen' fra 1943 og sin loyalitetserklæring, som siden dannede grundlag for etableringen af og for vedtægterne for mindretallets hovedorganisation Bund Deutscher Nordschleswiger, med Ernst Siegfried Hansens artikelserie 'Der Fluch der Maßlosigkeit' i det hjemmetyske dagblad 'Der Nordschleswiger' i 1946 og sidst men ikke mindst med daværende formand for

mindretallet Hans Heinrich Hansens tale på Dybbøl i 1995. Under tilstedeværelse af Hendes Majestæt Dronning Margrethe II vedkendte han sig helt klart mindretallets medansvar for den mørke periode under nazismen, men at mindretallet havde lært af historien bl.a. ved efter Befrielsen at afgive loyalitetserklæringen over for det danske kongehus og det danske folk, samt at anerkende statsgrænsen og dermed bidrage til et nyt afgørende kapitel mellem dansk og tysk i grænselandet. ■

Dokumentarfilm af Poul Dannow i ny udgave

Af Karsten Biering

Mellem 1975 og 1992 producerede skoleinspektør og teaterinstruktør Poul Dannow, Bylderup, tolv dokumentarfilm om gamle landsbyhåndværk på egnen. De blev dengang vist utallige gange i det sønderjyske foreningsliv og kan nu ses og downloades via hjemmesiden www.museum-sonderjylland.dk i restaureret form og med en samlet spilletid på godt fire timer. Artiklen bygger bl.a. på Poul Dannows noter til filmene. Pensioneret universitetslektor Karsten Biering har siden 1991 produceret 20 dokumentarfilm - bl.a. om 'småbutikker og mindre virksomheder, der har en lang tradition bag sig, men en uvis fremtid for sig' - og blev inspireret hertil af Poul Dannows film.

Baggrunden for filmene

I FORBINDELSE MED Slogs Herreds Amatørers opsætning af musicalen 'Oklahoma!' skulle der bruges en kerne, og forestillingens instruktør, Poul Dannow, havde gennem tiden beskæftiget sig en del med smalfilm. Han benyttede derfor lejligheden til i 1975 at lave filmoptagelser af fremstillingsprocessen af kærnen og fik i tilgift optaget reparationen af en balje hos en lokal håndværker og dokumenterede således det traditionelle bødkerfag, som var på vej til at uddø.

Der var dengang ikke nogen overordnet plan om systematisk at dokumentere andre uddøende håndværk, og der gik da også fire-fem år, før den næste film blev lavet i den række,

som skulle vise sig at vokse til tolv film om gamle landsbyhåndværk og erhverv på egnen optaget, mens de endnu eksisterede.

Tage Madsen, ligeledes lærer ved Bylderup Skole (senere medlem af Amtsrådet) og mangeårig formand for Selskabelig- og Foredragsforeningen for Bylderup og Omegn, der organisatorisk stod bag de store friluftsspil med Poul Dannow som instruktør, havde lagt mærke til den store publikumsinteresse, der var for de to bødkerfilm, når de lejlighedsvis blev fremvist.

Efter Poul Dannows næste film 'Nu er det længe siden' (1980) om et lille landbrug drevet uden moderne teknologi blev grunden lagt til en egentlig serie, og Foredragsforeningen blev med Tage Madsen i spidsen velvillig sponsor for de dyre råfilm og for løbende forbedring af udstyr: Super 8 kamera, klippeudstyr, båndoptager, projektører og fremviser. Til gengæld fik Foredragsforeningen underholdning ved generalforsamlinger og andre arrangementer, og filmene blev efterhånden et betydeligt trækplaster.

Poul Dannow modtog jævnligt forslag til nye emner og håndværkere - sommetider fra håndværkerne selv. Han havde stor fornøjelse af det samvær, som optagelserne medførte, og når han var ude for at vise en eller flere af filmene i de mange sønderjyske forsamlingshuse.

Som nævnt var råfilmene dyre, og filmproduktionen kunne ikke fort-

sætte uden yderligere økonomisk støtte. Museumsinspektør Inge Adriansen, Museet på Sønderborg Slot, og universitetslektor Karsten Biering, det daværende Institut for Folkloristik ved Københavns Universitet, stod for ansøgningsarbejdet, der resulterede i en bevilling fra en regional kulturfond.

I alt blev det til en serie på 13 film, hvoraf den sidste - 'Den store vaske-dag' - desværre aldrig blev færdiggjort, fordi den i nogle år var forsvundet på et engelsk laboratorium. Den er for nylig dukket op i en råklippet udgave, men mangler indtaling og er i sin nuværende skikkelse derfor ikke medtaget på www.museum-sonderjylland.dk.

Men de tolv film er blevet vist igen og igen og er med tiden blevet noget slidte, fordi teknologien og økonomien medførte, at det var originalfilmene, som måtte holde for til de mange forevisninger. Kopiering af smalfilm var rasende dyrt, og så store var midlerne heller ikke.

Det blev til et stykke lokalhistorie i

Poul Dannow filmer 'Mens jernet er varmt' (1986). Fotograf ukendt.

levende billeder - hvor alle de medvirkende er sønderjyder og taler en uforfalsket dialekt - med små, præcise indføringer i, hvor dygtige håndværkerne dengang var, og hvor komplicerede tilsyneladende enkle ting kan være.

Billedsiden til de tolv film er nu blevet digitaliseret takket være en bevilling fra Museum Sønderjylland, mens lydsiden er rekonstrueret og digitaliseret ud fra de originale kassetebånd af Poul Dannows ene søn Jesper. I de nye udgaver er brugen af den underlægningsmusik, der i flere film blev righoldigt brugt af hensyn til underholdningsværdien, blevet reduceret til at bestå af mere sparsomme - og ikke-afgiftspligtige - musikstykker. Billedsiden fremstår derimod ubearbejdet, bortset fra nye titelskilte af lidt mere tidssvarende karakter end de oprindeligt affilmede magnetbogstaver.

Omkring optagelserne

Håndværkerfilmene er optaget og redigeret i det populære Super 8-format

Smedemester Peter Morthorst, Hellevad, og hans medhjælper Holger Pedersen smeder en hestesko. Stillfoto fra filmen 'Mens jernet er varmt' (1986).

og langt de fleste i den økonomiske (langsomme) 18 fps hastighed - så rakte den dyre råfilm længere. Poul Dannow har kun filmet med ét kamera, så der skulle rigges meget til og flyttes udstyr mellem de forskellige indstillinger. I lyset af, at Poul Dannow for det meste alene har varetaget alle funktioner under optagelserne, er hans film lykkedes forbavsende godt - baseret på opfindsomhed, knøft og tålmodighed, i høj grad også fra de medvirkendes side.

Filmene blev af gode grunde optaget som stumfilm. Når optagelserne var redigeret sammen til en sammenhængende film, blev den fremvist for den medvirkende håndværker, som kommenterede filmen undervejs. Hans fortælling blev fastholdt på en kassettebåndoptager og redigeret til filmens lydspor. Denne form og arbejdsmetode, der blev fastlagt allerede fra den første film, er brugt i alle produktionerne. Det er en central del af filmenes væsen, stil og dokumentariske værdi, at det er håndværkerne selv, der med deres beskrivelser for-

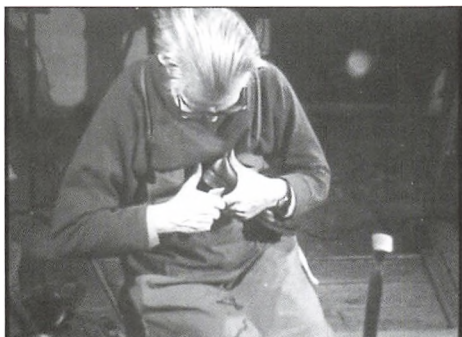
midler deres arbejde med Poul Dannows tekniske udstyr og hans filmiske ekspertise som redskab. Som man kan høre, foregår det på klingende sønderjysk og med både lune og charme. Her er der et godt eksempel på, at tekniske og mandskabsmæssige begrænsninger ikke behøver at være nogen hindring for kreative og kunstneriske, fine filmproduktioner.

Til færdiggørelsen af smalfilmene fik Poul Dannow inddraget sine sønner Jesper og Lars. Jesper stod for klipningen af filmene og for en del af arbejdet med lydsiden, mens Lars i nogle tilfælde var med ved optagelserne som praktisk medhjælper og i øvrigt tog sig af en stor del af lydarbejdet.

Om filmene

De tolv film har en samlet spilletid på 4 timer 15 minutter og består af 'Historien om en kærne' (1975, 22 min.) Bødker Chr. Lorenzen, Lendemark, fremstiller sin sidste håndlavede kærne til brug i musicalen 'Oklahoma!', som Poul Dannow instruerede. Un-

Skomager Asmus Jensen, Bylderup, for-såler Poul Dannows konfirmationssko. Stillfoto fra filmen 'Skomager, bliv ved din ... lyst' (1981).

Tækkemand Christian Dethlefsen (th.) og hans medhjælper Johannes på arbejde i Bylderup. Stillfoto fra filmen 'Tækkemanden' (1982).

dervejs i arbejdet med kærnen fandt Chr. Lorenzen stavene til en gammel balje, og denne lille film 'Tip-Tap-Tønde' (1975, 6 min.) viser hans nænsomme restaurering af et defekt stykke husgeråd, der var værd at bevare.

Bødkerfilmene fik nogle til at forestå, at Poul Dannow fulgte årets gang hos landmand Oskar Hansen, Julia-nenhåb, som drev sit landbrug uden moderne teknologi og kun med hjælp fra sine to trofaste nordbagger. Dette langvarige projekt resulterede i 'Nu er det længe siden' (1980, 25 min.). Skrædder Lause Petersen, Bylderup, havde set filmen om Oskar Hansen og tilbød selv at lade Poul Dannow forevige sit arbejde med at sy en habit på klassisk manér. Han syr den til sig selv og skal derfor ikke have en krone for stoffet og det dyre arbejde! Det blev til filmen 'Med nål og tråd' (1881, 28 min.).

Efter landsbyskrædderen kom turen til den gamle skomager Asmus Jacobsen, Bylderup, der havde til huse ved landsbyens eneste vejkryds, hvor man kunne se ham sidde og arbejde ved vinduet. I 'Skomager, bliv ved din... lyst' (1981, 28 min.) forsåler og randsyer han Poul Dannows gamle konfirmationssko fra midten af 1940'erne og reparerer desuden et par skoletasker.

Tækkemand Christian Dethlefsen, Ballum, skulle i gang med at tække en lille aftægtsbolig på Kirkevej i Bylderup og spurgte Poul Dannow, om han ikke havde lyst til at filme arbejdet fra nedtagningen af det gamle stråtag til oplægning af det nye. Det tog 14 dage og blev til 'Tækkemanden' (1982, 13 min.).

I Lendemark boede Jens Damgaard

Iversen, en gammel landmand, som for længst var gået på aftægt. Han påstod over for Poul Dannow, at han kunne 'plejle', og det ville han gerne vise og desuden at bruge en le, hvilket han gjorde på genboens mark i 'Med le og plejl' (1983, 26 min.).

Ingrid Hansen fra Lendemark stod og manglede et par træsko, og Martin Bøgen i Bylderup-Bov var træskomager og ville gerne filmes under arbejdet i sit meget lille værksted, hvor nogle af optagelserne derfor er skudt udefra gennem vinduet. Resultatet blev 'Trip, Trap, Træsko' (1983, 29 min.). Smedemester Peter Morthorst, Hellevad, og hans medhjælper Holger Pedersen smedede en hestesko i 'Mens jernet er varmt' (1986, 13 min.).

Efterhånden var der ikke flere af de gamle, lokale håndværkere tilbage, som endnu var aktive. Men den tidl. borgmester, Svend Christensen, kendte hjulmager Aage Beck i Vester Vedsted, som var nabo til smed Anders Hansen. Det blev derfor muligt at følge tilblivelsen af et vognhjul, komplet med smedet jernring i filmen 'Nitten stykker træ og en lille smule jern' (1987, 38 min.).

Efter nogle års pause i filmproduktionen tog Poul Dannow hul på de sidste film i rækken - først 'Kaffebordet' (1992, 17 min.). Den blev optaget i Lokvigs stråttekte idyl på Ny-stadvej i Bylderup, og en række lokale borgere blev inviteret for at sætte de lækkerier, som Hanne Lokvig og Bodil Petersen havde fremtryllet, til livs. Bodil Petersen har indtalt lyd-siden.

Til slut producerede Poul Dannow endnu en film om et stykke traditionel sønderjysk madkultur, 'Vinsuppe og flæsk' (1992, 8 min.), der især blev

serveret ved begravelser. Paula Tastesen står for tilberedningen i sit eget køkken med hjælp af Bodil Petersen, som fortæller på lydsiden.

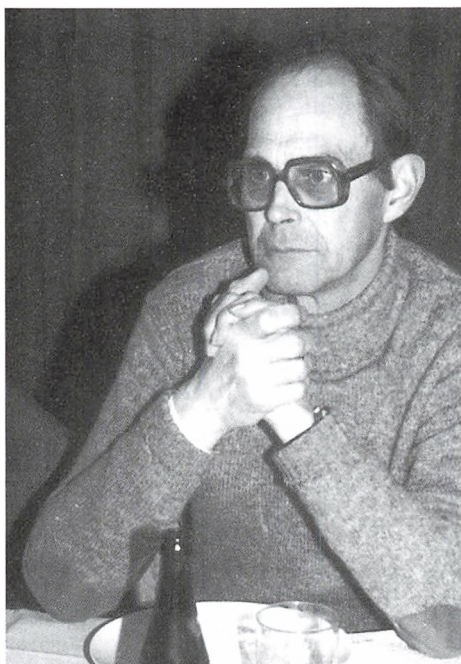
Forevisninger af filmene

Efter klipningen blev smalfilmene (igen med Foredragsforeningens økonomiske støtte) udstyret med et magnet-tonespor, og lydsiden blev lagt ind. Herefter var Poul Dannow klar til at drage ud med sin rejsebiograf med fremviser, lærred og en mellemstor højttaler, så alle - også på de bageste rækker - kunne få udbytte af de mange offentlige forevisninger i forsamlingshuse m.v. og ved private sammenkomster overalt i landsdelen. Samlet er der tale om ca. 140 filmarrangementer med 1-3 viste film pr. gang.

De enkelte film fik typisk premiere ved de årlige generalforsamlinger i Foredragsforeningen, der holdt til i forsamlingshuset Slogs Herreds Hus, men blev også brugt som lokkemad ved andre arrangementer. Ønsker om visninger kom stadig længere væk fra, bl.a. Museet på Sønderborg Slot og Foreningen Danmarks Folkeminder i København.

Om filminstruktøren

Poul Dannow blev født 1929 i Svendborg og uddannet som lærer på det nærliggende Skårup Seminarium (nyligt nedlagt) 1951-56. Herefter arbejdede han som lærer ved Gram skole indtil 1971, hvor han blev ansat som førstelærer og senere som skoleinspektør ved Bylderup skole. Poul Dannow har desuden været aktiv i Sønderjysk Forsøgsscene og i Dansk Amatør Teater Samvirke (DATS) gennem en årrække fra 1967 og forestod en lang

Poul Dannow.

række instruktørkurser på Rønshoved Højskole. I perioden 1967-84 arbejdede han som teaterinstruktør for Slogs Herreds Amatører og har desuden gennem mange år instrueret store (friluft)forestillinger i Højer, Ribe, Varde, Kolding og Bylderup (operetter og musicals).

Som igangsætter og leder repræsenterer Poul Dannow på fornem vis de brede og vedholdende aktiviteter inden for kultur og idræt sammen med borgerne i de mange levende sønderjyske lokalsamfund, som først og fremmest skolelærerne stod for op gennem en stor del af 1900-tallet - før skolenedlæggelserne, lukning af småvirksomhederne, butiksdøden og fraflytning på grund af udtyndingen af levegrundlaget rigtig tog fart. ■

Set og sket i Grænselandet

Grænselandskronik

Af H.E. Sørensen

Den 7. juni fik Slesvig-Holsten en ny delstatsregering med deltagelse af SPD, de Grønne og SSW. Det skete ikke uden skarp kritik fra bl.a. CDU og Søren Krarup. H.E. Sørensen har fulgt regeringsdannelsen og andre begivenheder i Grænselandet.

Landdagsvalget

EFTER EN LANG OG BROGET valgkamp gik Slesvig-Holsten til valg den 6. maj, hvor det store spørgsmål var, om det ville lykkes CDU-FDP-regeringen at bevare magten, eller den måtte afgive den til koalitionen af Socialdemokratiet (SPD), de Grønne og Sydslesvigsk Vælgerforening (SSW). Resultatet blev 22 mandater til SPD, 18 til CDU, 10 til de Grønne, 6 til FDP og det nye parti Piraterne, mens SSW fik 3 mandater. Treparkoalitionen erobrede således lige nøjagtig flertallet med 35 mandater, CDU og FDP fik 28, mens Piraterne, outsidersne i dette spil, kunne ikke gøre deres indflydelse gældende som tungen på vægtskålen, hvad de havde håbet. Flertallet var hjemme uden dem.

Valgdeltagelsen var så lav som 52 pct., hvilket bl.a. betød, at SSW trods en nedgang fra 69.701 stemmer ved sidste valg (2009) til nu 61.022 - altså minus 8.679 - alligevel havde en fremgang på 0,3 pct. Ved sidste valg fik man 4 mandater, men dengang havde landdagen 95 medlemmer, mens der efter den nye valglov kun er 69. Der skal derfor flere stemmer til pr. man-

dat, og SSW manglede kun knap 1.000 stemmer for at få det fjerde med. Ved flere valgsteder i Flensborg by samt i nabokommunen Harreslev var SSW det største parti. De tre genvalgte SSW'ere er Anke Spoorendonk, Lars Harms og Flemming Meyer, mens Jette Waldinger-Thieringen, der indtrådte i Landdagen efter Silke Hinrichsens død, ikke blev genvalgt - i første omgang (Fl.A., 7-8/5).

Trods dette i virkeligheden meget fine resultat var formanden for SSW, Flemming Meyer, langt fra tilfreds. Han havde optimistisk regnet med mindst fire og håbet på fem mandater og sagde dagen efter valget: "Jeg var overbevist om, at dette ville lykkes for os. Så det kom bag på mig, og jeg er helt klart skuffet i forhold til mine egne forventninger" (JV, 8/5). Et par dage efter havde han fået sundet sig, og nu hed det, "at SSW med 4,6 pct. fik en fremgang og dermed det bedste procentmæssige resultat siden 1950". Han ærgrede sig stadig over det tabte mandat, men lovede at bruge de tre resterende til gavn for "ligestilling mellem flertal og mindretal" (Fl.A., 10/5).

Regeringsdeltagelse

Allerede inden valget havde de tre partier i koalitionen indgået en musketered om at danne regering sammen, hvis de havde stemmer nok. Derfor fik man nu travlt med at strikke et egentligt regeringsgrundlag sammen samt finde frem til en minister-

liste. Det skete i løbet af en måned, og 7. juni blev en ny regering præsenteret, bestående af fire socialdemokrater, to Grønne og en fra SSW. Ministerpræsident blev SPD'eren Torsten Albig. SSWs medlem af regeringen, Anke Spoorendonk, blev minister for kultur, justits og Europa. Spoorendonks indtræden i regeringen betød, at hun valgte at træde ud af landdagen, og således blev der alligevel plads til Jette Waldinger-Thieringen.

SSWs ministerpost betød, at det danske mindretal for første gang er med i delstatens regering. Det vil sige, at det ikke længere alene kan koncentrere sig om mindretallets og danskhedens problemer, og hvor man ellers ville sætte ind, men nu skal tage vare på hele befolkningen. Som oppositionsparti - uden for regeringen - kan man sige fra over for det, man ikke kan lide, men som regeringsparti er man med på det ansvarlige hold og skal derfor også bakke op om upopulære beslutninger. Det er en helt anden situation end den, SSW hidtil har været vant til. Man har dermed valgt politisk side og er derfor et politisk parti og repræsenterer således

ikke længere udelukkende en national folkegruppe, hvis medlemmer i øvrigt ser forskelligt på mange politiske spørgsmål. Det danske mindretal omfatter mennesker, der politisk strækker sig fra i hvert fald CDU til de Grønne. Man kan måske lidt ondskabsfuldt mene, at SSW i regeringen på samme måde som SF kan komme til at sidde som en lus mellem to negle. Men det er klart, at ansvar også giver indflydelse.

Det at blive et politisk parti mellem alle de andre partier kunne bringe mindretallets (SSWs) særstatus i fare, skrev redaktør Poul-Erik Thomsen (JV, 3/6), og "det vil forstærke kravet om, at SSW ikke længere skal være fritaget for spærregrænsen, der er fem procent syd for grænsen. ... Med regeringsdeltagelse gør SSW sig sårbar i forhold til den særlige status som mindretalsparti".

Samtidig påpegede han, at det var falsk propaganda fra tysk side at tale om en 'dansk minister i Kiel'. Anke Spoorendonk og de øvrige SSW-landdagsmedlemmer er naturligvis tyske statsborgere - ellers kunne de simpelt hen ikke blive valgt. De er lige så

SSW satte en politisk milepæl af de helt store i grænselandet, da Anke Spoorendonk blev udpeget som partiets første minister i den slesvig-holstenske landdag.

Foto: SSW.

gode tyskere som alle andre medlemmer af landdagen. Ikke-tyske statsborgere har i øvrigt slet ikke stemmeret ved forbunds- og landdagsvalg, men kun til kommunalvalg. SSWs landdagsmedlemmer er således ikke valgt på danske stemmer, som det er blevet hævdet, men udelukkende af tyske statsborgere.

Formanden for Sydslesvigsk Forening (SSF), Dieter Paul Küssner, sagde på et hovedbestyrelsesmøde i foreningen, at "med det tyske mindretals Stephan Kleinschmidt som kulturudvalgsformand i Sønderborg, Simon Faber som overborgmester i Flensborg og nu Anke Spoorendonk som minister i Kiel er drømmen om et li-

geværdigt partnerskab i grænselandet så småt ved at blive virkelighed. ... Regeringsdeltagelsen vil på længere sigt skabe større forståelse for den ønskede reelle ligestilling mellem flertal og mindretal på alle niveauer" (Fl.A., 28/6). De fleste danske politikere lykønskede med ministerposten, og Der Nordschleswiger kaldte det "en historisk begivenhed" (No., 25/5).

Hvad er et mindretal?

Det var dog ikke alle, der klappede i de små hænder. Medlem af Sydslesvigudvalget Søren Krarup skrev, at regeringsdeltagelsen ændrede mindretallets status: "Når SSW nu ser ud til at ville gøre danskheden til et politisk

Kulturminister Uffe Elbæk bragte sig selv i fokus hos mange sønderjyder og borgmester i Haderslev, Jens Chr. Gjesing, da han i sin spareiver fjernede bevillingen til renoveringen af de danske gravsteder i Braine. Her ses forældrene ved sønnen Knud Eriksens grav i Braine. Han var fra Marstrup og faldt den 12. august 1916, blot 25 år gammel.

Foto: Museum Sønderjylland, ISL-Lokalhistorie.

parti, hvad bliver så konsekvensen for danskheden? Det betyder i realiteten og på længere sigt, at danskheden svækkes og forvandles fra at være et nationalt anliggende til at blive et regionalt anliggende. Dette er konsekvensen af, hvad vi nu oplever. Når alt, også det eksistentielle, det arvede og det åndelige, bliver til politik, mister det uundgåeligt sin egenlighed og bliver til anskuelser, til ideologiske opfattelser - til politik". Og det er i sidste ende "at ophæve danskheden, ... når man gør sig selv til et politisk parti i stedet for at være et forsvar for en dansk eksistens" (Fl.A., 15/6). Tidligere landdagsmedlem Karl Otto Meyer svarede et par dage senere, at "SSW er et politisk parti med ganske klare og bestemte politiske synspunkter".

Det lukkede ikke munden på Krarup, som takkede Meyer for at være den eneste, som havde reageret på hans indlæg, og håbede, at Meyer efter nærmere eftertanke ville give ham ret. Derefter tilføjede han: "Danskheden har altid organiseret sig politisk for at kunne beskytte sig selv. Det gjorde man som nævnt umiddelbart efter 1864, og Jens Jessen og H.P. Hanssen er fornemme skikkelser i dette nationale selvforsvar, som for deres vedkommende foregik i den tyske rigsdag i Berlin. Ikke fordi de skulle i regering. Ikke fordi de skulle påvirke tysk politik. Men fordi de skulle tjene danskhedens sag og værne om de danske sønderjyder. ... Den danske Vælgerforening var aldrig et politisk parti" (Fl.A., 30/6).

Fra scenen

Forårsmånederne har vanen tro budt på friluftsspil og revyer. Sønderborg-revyen spillede for 31. gang med Leif

Maibom som direktør og hovedkraft. Det sidste måtte han dog i år dele med skuespilleren Flemming Jensen, der især brillerede i en monolog som forbundskansler Angela 'Merkelich'. Revyen slog ny publikumsrekord med over 25.000 solgte billetter (JV, No., Fl.A., 27/5). På Cathrinesminde Teglværk opførtes et spil om Danfoss' historie, 'Jætten fra Elsmark - der er langt til millionen' (JV, No., 31/5). I Haderslev afholdtes Hertug Hans Festival med alt det 'gøgl', der hører sig til fra kåring af årets hertug til 'offentlige henrettelser' på Torvet (JV, 3/6). Og på Tønder Torv afsluttedes den efterhånden ti sæsoner lange friluftsspilserie 'Højt til himlen' med stykket 'Eventyr i Tønder' (JV, No., 15/6).

Kulturarv

Den radikale kulturminister Uffe Elbæk meddelte, at han havde trukket den lovede støtte til vedligeholdelse af den sønderjyske krigskirkegård fra Første Verdenskrig i Braine i Frankrig tilbage. Der var ellers stillet en mio. kr. i udsigt fra Kulturministeriet i forbindelse med en pulje til sikring af danske kulturminde i udlandet. Begrundelsen var, at man kun ville bevilge penge til "formål med fremtidsudsigter"(!). Borgmester Jens Chr. Gjesing i Haderslev (Braines venskabsby) var fortørnet, og MF'erne Eva Kjer Hansen og Ellen Trane Nørby kaldte beslutningen "mangel på respekt" og "meget arrogant" (JV, 24/5). Ministerens partifælle Lotte Rod forsvarede Elbæk med, at beslutningen ikke var truffet "med hans gode vilje", men at den var fagligt velfunderet, da ministeriet manglede penge (JV, 26/5).

Redaktør Hans Chr. Davidsen op-

lyste, (Fl.A., 25/5) at besparelserne også ramte bl.a. monumenter for D-Dagen i Normandiet og for Dannebrog i Estland, fordi ministeren havde valgt at bryde en aftale om en fireårig pulje på 20 mio. kr. til bevarelse af danske mindesmærker i udlandet. Han fortsatte: "Ét er, at Uffe Elbæk bryder en politisk aftale. Noget andet er, at det såre kan undre, at der spares lige nøjagtig her, når man ser på, hvad tant og fjas Kulturministeriet ellers bruger penge på". Han sluttede: "Den logiske konsekvens af Uffe Elbæks politik må jo være, at denne kulturarv nu må finansieres med private indsamlinger. Må man i stedet foreslå, at der laves private indsamlinger til bongotromme-musik, sushi- og sneglemad, kulturinstitutioner i dik-

tatoriske regimer og eksperimenterende hokus-pokus, så der som et minimum er penge til, at den danske stat kan varetage pleje af dansk kulturarv". Ja!

Verdensnaturarv

Forslaget om at gøre Naturpark Vadehavet til verdensnaturarv har spøgt længe, og i maj kom spørgsmålet op igen. Lederen af Center for Turisme, Innovation og Kultur ved Syddansk Universitet, Janne Liburd, lokkede med flere turister: "Det er et kvalitetsstempel, som man kender ude i Verden", sagde hun (JV, 27/5).

Miljøminister Ida Auken foreslog primært landet uden for digerne gjort til verdensarv, men det var alt for uambitiøst, mente formanden for

Vadehavet som verdenskulturarv er sagen, som ikke vil dø. I maj kom spørgsmålet op på ny. Foreløbig har man gjort vandet uden for digerne til nationalpark og i forlængelse af dette foreslog miljøminister Ida Auken, at man også gjorde selvsamme vand til verdenskulturarv.

Foto: Museum Sønderjylland, ISL-Lokalhistorie.

Dansk Naturfredningsforening i Tønder, Søren Eller, som afviste, "at beboerne skal frygte nye restriktioner. Området nyder i forvejen den højeste grad af beskyttelse" (JV, 3/5). Og fødevareminister Mette Gjerskov gik så vidt som til at foreslå, at staten skulle opkøbe større dele af Tøndermarsken (JV, 15/4). Hvor hun så ellers ville finde pengene fra i disse økonomisk stramme tider.

'Udkants'-problemer

Under et møde med 'udkantsminister' Carsten Hansen i Esbjerg anbefalede Kommunernes Landsforening at ophæve den særlov, der giver 29 kommuner, herunder bl.a. Tønder, dispensation for en række bestemmelser for at gøre det nemmere f.eks. at etablere små virksomheder i nedlagte landbrug. Det vakte nogen undren, og fhv. minister Hans Chr. Schmidt fra Vojens sagde, at "det da vist var første gang, kommunerne sagde ja til mindre frihed". Carsten Hansen havde ingen kommentar til udtalelsen, mens miljøminister Ida Auken har varslet, at dispensationerne ophæves (JV, 27/4).

På et møde i Tønder enedes de tre sydvestjyske kystkommuner og amterne Nordfrisland og Ditmarsken i Slesvig-Holsten om et samarbejde for at støtte og udbygge infrastrukturen og erhvervslivet langs Vestkysten (No., JV, 25/4).

Når man tæller galt

Trods alverdens planlægning, optællinger og beregninger stod man pludselig i Tønder kommune og havde ikke mindre end 24 børn for meget til børnehaverne i Skærbækområdet. Da børnehaverne var fyldt op, var

det noget af et problem (JV, 14/6).

Men hvordan kan sådan noget ske? Hvad siger Folkeregisteret? Er de pågældende børn ikke registreret? Og har de heller ikke fået børnepenge eller den hjælp, som sundhedsplejersker m.fl. yder? Er de i det hele taget født?

Som den ansvarlige politiker - formanden for børne- og skoleudvalget Henrik Mehlsen - sagde: "Det var pokkers! Det hænger ikke sammen med de lave fødselstal, men det er glædeligt".

Man skal selvfølgelig se det positive i situationen. Og det er glædeligt.

Men man tør slet ikke tænke på, hvad det næste bliver!

Erhvervslivet

Hvis man ser på de regnskaber, som en række større sønderjyske firmaer har fremlagt i de seneste måneder, må der være grund til en vis optimisme. Er krisen ved at have kulmineret?

Danfoss kom ud af 2011 med et overskud på 4,2 mia. kr. Det er en forbedring på næsten en milliard i forhold til året før (JV, 29/3). Første kvartal 2012 gav ligeledes et fint resultat, hvilket især skyldes fremgang på det russiske marked (JV, 16/5). - Sauer-Danfoss havde en stigning på 25 pct. i omsætning og et overskud på godt 1,3 mia. kr. (JV, 8/3).

Ecco havde i 2011 et overskud på 900 mio. kr. Samtidig udvider man Eccocenteret i Tønder med 4.000 kvadratmeter, herunder en hotelafdeling med 50 værelser (JV, 8/3). - Brdr. Hartmann havde en omsætning på knap 1,5 mia. kr. og et overskud på 124 mio., en stigning på 70 pct. i forhold til sidste år (JV, 9/3). - Syddanske Medier (JydskeVestkysten) fik et overskud på 4,8 mio. trods hårde betingelser i

På Cathrinesminde Teglværk blev spillet 'Jætten fra Elsmark - eller Der er langt til Millionen', opført, hvorfra dette billede stammer.

mediebranchen (JV, 29/3). Fhv. minister Charlotte Sahl-Madsen bliver ny formand for koncernen (JV, 3/4).

Hotel- og fritidscentret Dayz på Rømø ansætter 30 nye medarbejdere (JV, 12/1). - I Tønder etableres et biogasanlæg, som vil give 50 nye arbejdspladser (JV, 24/3). - Handelskoncernen Fleggaard har haft en omsætningsstigning på næsten 13 pct. og et resultat på 22 pct. - SE havde et overskud på 74 mio. kr. efter flere år med underskud (JV, 12/4). - Brdr. Ewers i Sønderborg får det bedste årsresultat siden firmaets grundlæggelse i 1848 med en omsætning på 1.072 mio. kr. og et overskud på 28 mio. (JV, 13/6). - Andelskartoffelmelsfabrikken i Toftlund opnår med et overskud på 55,5 mio. kr. i 2011 det bedste resultat nogensinde (JV, 30/6). - Baderumsproducenten Dansani i Haderslev har haft sit hidtil bedste år med en omsætning på 336 mio. kr. og et over-

skud på 20 mio. - Bestseller rykker ind i sit nye logistikcenter ved Bramdrup (JV, 27/4).

For andre gik det knap så godt. Cimmer Air i Sønderborg med 600 medarbejdere gik konkurs (JV, 4/5). Ca. 200 af dem blev dog genansat efter salg af en del af firmaets virksomhed (Fl.A., 18/5). - Lindab havde et underskud i 2011 på 158 mio. kr. efter salg af tre datterselskaber. (JV, 9/5). - Fuglsangs Bryggeri og Maltfabrik i Haderslev havde et underskud i 2011 på godt 3 mio. kr. (JV, 7/6). - Indførelsen af fedt- og sukkerafgifter gør grænsehandelen endnu skævere (JV, 10/5).

Og Sydbank, der i 2011 havde et skuffende resultat, hævdes at være involveret i sorte pengetransaktioner via banker i Schweiz, bl.a. i forbindelse med en kunde, som på den måde slipper for at betale skat af over 100 mio. kr. Folketingsmedlemmerne Frank Aaen fra Enhedslisten og Tho-

mas Jensen fra Socialdemokratiet har bedt skatteminister Thor Møger Petersen undersøge sagen (JV, 24/1).

En opgørelse over Danmarks rigeste placerer ikke overraskende Mærskfamilien som nr. 1 med en formue på 110,6 mia. kr. Familien Clausen (Danfoss) er nr. 5 med en formue på 22,2 mia. kr. Derefter følger i Sønderjylland som nr. 12 Toosbuy-Kasprzak (Ecco) med 8,0 mia., nr. 14 Bent Jensen (Linak) med 6,4 mia., Hans Michael Jebesen (Jebesen & Co.) med 4,0 og familien Fleggaard med 2,2 mia.

Tysklands dyreste huse findes på Sild med kvadratmeterpriser på 35.000 euro! Til sammenligning ko-

ster de dyreste boliger i Münchenområdet 25.000 euro og i Berlin 15.000 euro (Fl.A., 7/6).

DAGBOG

9. april: Besættelsen 1940 mindes flere steder (JV).

11. april: Formand for den Tyske Socialtjeneste i Nordslesvig 1974-97, Hannemie Schmidt, Aabenraa, dør 75 år.

17. april: Skibsreder Mærsk McKinney Møller dør 98 år.

19. april: Dybbøldagen mindes med deltagelse af danske og tyske soldater (Fl.A., No.).

Efter en gennemgribende restaurering finansieret af A.P. Møller står Dybbøl Mølle igen hvid og flot. Efterfølgende har Grænseforeningen iværksat en kampagne for at indsamle 5 mio. kr. til en fond, som fremover skal sikre den løbende vedligeholdelse af møllen.

Foto: Museum Sønderjylland, ISL-Lokalhistorie.

21. april: Aabenraa Turistkontor flytter ind i det gamle rådhus (JV). - Revystjernen Lisbeth Dahl får Rødekros kulturpris (Fl.A.).

23. april: Der nedlægges grundsten til det nye spejdercenter Tydal i Sydslesvig efter branden sidste år (Fl.A., JV).

27. april: Ved Kærgård nord for Højer udgraves en boplads fra o. Kristi fødsel (JV). - Et stort flertal i Tønder byråd vedtager at samle administrationen i Tønder (JV).

28. april: Et storkepar slår sig ned i Smedager (JV).

29. april: Havefestival åbner i Gram Slotspark (JV).

7. maj: Schackenborg Slotskro bliver 325 år (JV).

8. maj: En formodet bombe udløser storalarm på Lakolk. Det viser sig dog at være en uskyldig trykbeholder fra et fly (JV).

14. maj: Soklen til Istedløven på Flensborg gamle Kirkegård tilsprøjtes med hagekors (Fl.A.). Gerningsmanden viser sig at være en 14-årig dreng (19/5). - Ved Damgård Mølle nær Hovslund åbner et traktormuseum (JV).

16. maj: Haderslevs borgmester Jens Chr. Gjesing træder ud af bestyrelsen for Kommunernes Landsforening af frygt for stress. Han er dog fortsat borgmesterkandidat ved næste valg (Fl.A.).

18. maj: Prins Joachim bliver æresbroder i Sankt Knudsgildet i Flensborg (Fl.A.).

20. maj: Det årlige Linedance-landstævne afholdes i Skærbæk (JV).

21. maj: Prins Joachims og prinsesse Mariés datter døbes Athena Marguerite Françoise Marie i Møgeltønder Kirke (alle medier).

24. maj: Arkitekt Peter Hee, Haderslev, bliver formand for Landsfore-

ningen for Bygnings- og Landskabskultur (JV).

25. maj: Nationalpark Vadehavets administration overtager Tønnisgård på Rømø (No.). Blandt de nyoptagne personer i Kraks Blå Bog er sønderjyderne museumsinspektør Inge Andriansen, trompetist Per Nielsen samt direktørerne Michael Sølvsten, Danfoss Universe, og Mette Brøndum, Linak (JV).

26. maj: 337 soldater fra flyvevåbnet i Skrydstrup får tak og medalje for deres indsats i Libyen af statsminister Helle Thorning Schmidt (JV). - Fhv. højesteretspræsident Peter Christensen, Vanløse - født i Gråsten, dør 91 år.

29. maj: De nordtyske stifter sluttes sammen til Evangelische Nordkirche ved en fest i Ratzeburg (Fl.A., No.).

31. maj: Arbejdet med byggeriet af akutsygehuset i Aabenraa indledes (Fl.A., JV).

1. juni: Vildsvinene er tilsyneladende på vej mod nord. Flere eksemplarer er set på Ejdersted (Fl.A.). - Håndboldspilleren Lars Christiansen (landsholdet og tidligere Flensburg-Handewitt) stopper efter en lang og glørværdig karriere (Fl.A.).

2. juni: A. P. Møller-Fonden betaler Bjørn Nørgaards udsmykning af Helligåndskirken i Flensborg (Fl.A.). - En kopi af Nydambåden i fuld størrelse bygges ved Sottrupskov (JV). - Det sønderjyske Dyrskue afholdes i Aabenraa (JV).

3. juni: En række småbyer i Syd- og Sønderjylland mister indbyggere (JV).

4. juni: Dybbøl Mølle er færdigrestaureret (JV).

10. juni: Danske årsmøder afholdes i Sydslesvig (Fl.A.). - En ung mand dræbes af knivstik på åben gade i Christiansfeld (JV). - Kliple' Mærken afholdes (JV).

13. juni: Arkitekten Frank Gehrys plan for havnearealet i Sønderborg sættes i værk (No.).

14. juni: Den verdensberømte psykanalytiker Margarethe Mitscherlich, Frankfurt a.M., født i Gråsten, dør 95 år (No., Fl.A., JV). - Det årlige træskulptur-symposium ved Emmerlev Klev afholdes for sidste gang (JV). - En stor stensulptur, Kongen og Dronningen, af Claes Hake, opstilles ved Vidåen i Tønder (JV).

17. juni: Et nyt grænsesupermarked giver for 2.000 kr. gratis varer til de første hundrede kunder, der handler nøgne (JV).

18. juni: Det tyske mindretal afholder sin årlige Knivbjergfest (No.).

20. juni: Duborg-Skolen skal gennem en tiltrængt renovering, betalt af A.P.

Møller-Fonden (Fl.A.).

21. juni: Europas største stråtagsarbejde finder for tiden sted på godset Schierensee i Sydslesvig, hvor de gamle avlsbygningers tag fornyes, i alt ca. 3.600 kvadratmeter (No.). - En ny 'lukket' afdeling uden tremmer åbnes på statsfængslet i Renbæk ved Skærbæk (JV).

26. juni: En stammebåd fra o. 1600 bjerger i Gram Å (Fl.A.).

28. juni: Der er fare for lukning af færgefarten Bøjden-Fynshav (Fl.A.). ■

Forkortelser

Fl.A.: Flensborg Avis

JP: Jyllands-Posten

JV: JydskeVestkysten

No.: Der Nordschleswiger

Bryggeriet Fuglsang i Haderslev kom ud af 2011 med et underskud på godt 3 mio. kr.

Foto: Museum Sønderjylland, Arkæologi Haderslev.

Fyrste og folk

Mikkel Leth Jespersen: *Fyrste og folk. Hertug Hans den Ældres fyrstestat i 1500-tallets Slesvig-Holsten*. Udgivet af Studiefællesskabet ved Dansk Centralbibliotek for Syd-slesvig, Flensburg, 2010. 263 sider, rigt ill. Pris: 198 kr.

Hertug Hans den Ældre (1521-1580) blev hertug over Slesvig og Holsten sammen med sine to brødre, Christian og Adolf, i 1544. Han slog sig ned i Haderslev, og herfra ledede han frem til sin død en tredjedel af den del af Hertugdømmerne, der ikke var omfattet af brødrenes fællesregering. Han blev aldrig gift, og ved sin død blev hans del af Hertugdømmerne delt mellem de to øvrige. Der er altså i høj grad tale om et intermezzo, i Hertugdømmernes historie, men et intermezzo der på forskellig vis fik stor betydning. Hans den Ældre havde modtaget sin opdragelse som ung fyrste hos sin halvsøster i Preussens hovedstad Königsberg, og et af resultaterne af denne uddannelse var den overordentligt velordnede og velfungerende administration, han indførte i sit lille hertugdømme. Det tilhørende arkiv er heldigvis for en stor dels vedkommende bevaret og er igennem tiden kun blevet benyttet i et beskedent omfang i forskningen.

Det råder forfatteren i høj grad bod på med denne bog. Oprindeligt afleveret som ph.d. i 2009 udkom bogen i 2010. I bogen søger han at beskrive Hans den Ældres fyrstestat og derigennem også den politiske kultur i 1500-tallets Slesvig-Holsten. Det er samspillet mellem hertugen og hans undersåtter, der står i centrum for bogens mange kapitler, hvilket da også afslører sig i kapiteloverskrifter som 'Hoffet', 'Ridderskabet', 'Bønder og borgere', 'Mellemænd' og 'Forhandlingskulturen'. Det er i kraft af en meget omhyggelig beskrivelse og analyse af hertugens interaktion med en lang række af sine undersåtter i forskellige sociale lag, at det har været muligt for forfatteren at komme så tæt ind på hertug Hans den Ældre selv, de muligheder, han havde, for at

være fyrste og derigennem så tæt på en forståelse af en nordeuropæisk fyrstestat i 1500-tallet, som det er tilfældet.

Dette har naturligvis ikke været muligt uden at inddrage langt flere skriftlige kilder fra Hansborgarkivet, end det har været tilfældet med tidligere afhandlinger om hertugen selv eller om Hertugdømmerne i det hele taget. Når man læser igennem bogens forskellige afsnit, er det imponerende, hvilke informationer, der ligger gemt i det omfangsrige arkiv, og når det så bliver anvendt af en historiker, der både forstår sig på Hertugdømmernes komplicerede historie, på renæssancens betydning og er i stand til at kombinere de mange personsager, der ligger gemt i kildematerialet med den overordnede historie, så må resultatet blive intet mindre end imponerende.

For nok er bogen en analyse af hertug Hans den Ældres del af Hertugdømmerne og af hertugens muligheder for at regere den lille fyrstestat, han stod i spidsen for, men i kraft af det velordnede og omfangsrige arkiv, og af at hertugens fyrstestat fik en meget begrænset levetid, kommer det til at fungere som et rendyrket eksempel på, hvordan en sådan stat blev styret i 1500-tallets midte. Hvor andre fyrstestater i kraft af komplicerede udenrigspolitiske forhold eller langstrakte historiske forløb kan være vanskelige at ulede en række generelle forhold af, så er det netop styrken ved Hans den Ældres kortvarige fyrstestat. Analysen af denne fyrstes vilkår, og muligheder kan lære os meget om de vilkår andre og større stater havde i 1500-tallet.

Men derudover er bogen en sand guldgrube af viden om Slesvig og Holsten i 1500-tallets midte. Et imponerende persongalleri optræder i bogen, mængder af lokale forhold bliver beskrevet, og man sidder bestemt tilbage med det indtryk, at her er kun udvalgt lige netop de kilder, der kunne bruges med henblik på at understøtte analysen af Hans den Ældres fyrstestat. Men på et mere lokalhistorisk og regionalt plan må der være meget mere gemt i arkivet, kilder der blot vent-

på at blive fremdraget. Men indgangsdøren til dette arkiv er fra nu af Mikkel Leth Jespersens bog.

lsm

Flensborgsten

Kirsten H. Clausen og Torben A. Vester-gaard (red.): 'Flensborgsten - om murstens-formater, teglhandel og arkitektur'. Museum Sønderjylland - Cathrinesminde Teglværk og Cathrinesmindes Venner 2010. 102 sider, ill. Pris: 125 kr.

I købstadsmuseet Den Gamle By i Aarhus, hvor jeg som del af mit arbejde regelmæssigt har min gang, findes en lille portbygning opført i små gule sten. Efter at have læst bogen 'Flensborgsten' ved jeg nu, at denne bygning er opført af sten i Flensborgformat: 228 x 108 x 40 mm. Mange af denne type sten er fremstillet på teglværkerne ved Flensborg Fjord, og deres format er inspireret af en hollandsk murstenstype kaldet mopper. Flensborgstenene var særligt populære i 1700-tallet og har i de senere år atter fået popularitet. En version af dem er f.eks. anvendt i Skuespilhuset i København.

Bogen 'Flensborgsten - om murstens-formater, teglhandel og arkitektur' blev udgivet i 2010 som en antologi, hvor ni forfattere med forskellig faglig baggrund på blot 102 sider kommer vidt omkring i netop Flensborgstenenes og andre murstentypers historie. Titlen og forsideillustrationen af Rendbjerg Teglværk ved Egersund kunne ellers umiddelbart lægge op til en publikation med et afgrænset lokalt fokus. Det er bestemt ikke tilfældet. Bogen viser et godt udsyn ved at sætte beretningen om fremstillingen af sten ved Flensborg Fjord og andre steder såsom Sydfyn og Langeland ind i en større kontekst, hvor der også berettes om stenenes videre eksport på skibe og om deres konkrete anvendelse i bl.a. København og Dansk Vestindien.

Et særlig fængende bidrag er det indledende kapitel af arkitekt, professor emeritus Hans Munk Hansen, der giver en per-

sonlig beretning om teglstensfremstillingen på Rinkenæseggen, hvor han selv har familiemæssige rødder hos en teglbrænderfamilie. Derudover giver overinspektør Peter Dragsbo en spændende og særligt oplysende gennemgang af dansk byggeskik med teglsten fra 1100-tallet til i dag herunder Flensborgsten. Interessant er også arkæolog Sabina Harholm Løn-skovs og overlæge, emeritus Jørgen G. Berthelsens kapitler om deres egne iagttagelser af brugen af sten i henholdsvis København og Dansk Vestindien. Til gengæld synes arkæolog Jørgen Skaarups ellers fængende gennemgang af transport af tegl på skuder at fokusere for lidt på stene og for meget på sunkne skibe og marinarkæologi, ligesom arkitekt Ulla Lunns ganske vist spændende kapitel om den bygningskulturelle arv i Vestindien også har for lidt fokus på bogens egentlige tema: Mursten. Bogen afsluttes med kemiker Kaare Lund Rasmussens beskrivelse af, hvordan man videnskabeligt kan påvise, fra hvilke kilder leret i teglsten stammer. Det synes både ambitiøst og relevant at inddrage naturvidenskabelige metoder i sammenhæng med historieforskning. Desværre er gennemgangen svær at forstå, hvis man ikke har en naturvidenskabelig baggrund.

Bogen rummer dog alt i alt flere styrker. Blandt andet nævner flere af forfatterne muligheder for videre undersøgelser, og det er da også bogens erklærede håb, at der kan igangsættes mere forskning i emnet, som hidtil ikke er udforsket tilstrækkeligt. Kapitlerne er rigt illustreret, og flere kapitler rummer kildehenvisninger. Endeligt er også bogens tværfaglige præg med forfattere fra forskellige miljøer en styrke for formidlingen af emnet.

Der kunne måske være afsluttet med en sammenfatning af bogens vigtigste forskningsresultater. Dette fravær er dog en bagatel, som ikke ændrer på, at jeg som læser bestemt har tilegnet mig ny viden. Efterfølgende har jeg eksempelvis i Den

fortsættes side 250

En romantisk genopdagelse af Norge

Af Morten la Cour

TIDLIGERE PÅ SOMMEREN havde Kunstmuseet Brundlund Slot held med at erhverve Louis Gurlitts maleri af et bjergrigt norsk landskab på auktion i London. Billedet er malet i 1836, da Danmark for længst havde afstået Norge til Sverige. Inden dette som bekendt sker i 1814, foretog maleren og sønderjyden C.A. Lorentzen i 1792 en rundrejse i Norge på kronprins Frederiks regning. Udbyttet er bl.a. en serie på 15 prospekter udført til hertugen på Augustenborg, deriblandt et prospekt af Tistedalfossen, der i dag tilhører Museum Sønderjylland. Siden aftog den kunstneriske interesse for den tidligere danske besiddelse, i hvert fald fra officiel side.

I årene 1811-18 studerede nordmanden I.C. Dahl på Akademiet i København, og her begyndte han langsomt at fatte interesse for sit gamle hjemland. Hans eneste mulighed i så henseende var at kopiere malerier af nederlandske malere såsom Allaert Van Everdingen, der i 1644-45 besøgte Norge og Sverige, og som siden

jævnligt malede fantasifulde nordiske landskaber baseret på studier fra rejsen. Dahl rejste dog siden selv jævnligt til Norge og dyrkede naturstudiet, men som det ses i nærværende billede, er påvirkningen fra det nederlandske romantiske natursyn via Dahl tydeligt fremgående i Gurlitts bjerglandskab, som han malede i sit atelier i München i 1836.

Louis Gurlitt (1812-1897) blev født i Altona og blev i 1832 indskrevet på Akademiet under C.W. Eckersberg. Gurlitt, der selv indledte sin læretid med at kopiere nederlandske landskaber, så op til Dahl, som årligt udstillede i København, og allerede under sit første år i København drog Gurlitt til Norge, hvor han udførte nogle småstudier. Det er dog først i 1835, da han sammen med Wilhelm Marstrand gennemførte endnu en norgesrejse, at hans kunstneriske udbytte viser en langt mere modnet kunstner. 1836 bosatte han sig i München, hvor han ud fra sine studier udførte større kompositioner. Nærværende maleri er dog baseret på en tegning udført i Rejsjå i Telemark allerede i 1832.

Dahl inspirerede således adskillige yngre, danske malere til at udforske Norge, deriblandt Marstrand, Sødring, Rørbye og altså Gurlitt. ■

Louis Gurlitt (1812-1897), Norsk bjerglandskab, München 1836. Erhvervet 2012 med støtte fra Ny Carlsbergfondet, Augustinus Fonden samt Kulturstyrelsens Hastesum.

- Arkæologi Haderslev**
Hele 2012 Arkæologi Haderslev fylder 125 år i 2012. Det fejrer museet ved at afsløre en ny historie, hver uge året igennem om et sted i Sønderjylland. 22 af de 52 fortællinger bliver også fortalt af arkæologerne på stedet, hvor det skete. Alle historier og de nøjagtige mødesteder til alle foredrag finder man på: www.oldtidsglimt.dk og mobil app'en oldtidsglimt.
- 16. jun. - 12. aug.* **'Romantikken vender tilbage'** Fragile Welten - Malerier, collager, skulpturer og installationer udført af europæiske kunstnere med inspiration i romantikken.
Kulturhistorie Aabenraa
- 16. jun. - 16. sept.* **'SOS-skibsforlis i Sønderjyllands historie'**.
Kunstmuseet Brundlund Slot
- 6. sep. - 20. jan. 2013* Helle Frøsig - Spilmesterens aften.
Sønderborg Slot
- Fra 23. mar.* Ny permanent udstilling: 'Folkeafstemninger og genforening 1918-1920'.
Kulturhistorie Tønder
- 9. jun. - 1. apr. 2013* 'Liv og sjæl i gamle huse ... Bygningskultur i Vestslesvig'.
Drøhdes Hus, Tønder
- 30. mar. - 29. dec.* 'Døbt i Tønderknipling' - Dåbskjoler med Tønderkniplinger.
- 30. mar. - 29. dec.* 'Fra storhed til forfald' - Om kniplingsindustrien i Sønderjylland fra 1600-tallet til 1800-tallet.
- 30. mar. - 29. dec.* 'Bord dæk dig!' - Knipledte bordtekstiler.
Højer Mølle
- Fra 1. apr.* 'Det daglige brød' - Mel, brød og bagning i Danmark gennem 2000 år.
Skærbæk Museum
- Fra 12. maj* Nyopsætning af Rømostuer.
Kunstmuseet i Tønder
- 26. maj - 30. sept.* Tapio Wirkkala Billedhugger - Udstilling med værker af den finske designer og billedhugger.
- 15. sep. - 13. jan 2013* Carl Magnus og Richard Mortensen - 'Kontrapunkt'.
Naturhistorie og Palæontologi, Gram
- 12. feb. - 23. dec.* 'Dyrene fra Siriuspasset' - Udstilling af fossiler fra Grønland.

Bliv løbende opdateret på

www.museum-sonderjylland.dk

fortsat fra side 247

Gamle Bys samling set nærmere på en lille let mursten, som jeg ved en opmåling med en tommestok præcist kunne angive til at være en sten i Flensborgformat.

Kristian Buhl Thomsen

Kobbermølle

Susanne Rudloff: 'Kobbermølle. Kobber- og messingværket ved Kruså: Fra hammerværk til industrivirksomhed'. Cathrinesminde Teglværks Årsskrift, XXIV, 2011. 52 sider, ill. Pris: 80 kr.

Tysk udgave: 'Kupfermühle. Das Kupfer- und Messingwerk an der Krusau: vom Hammerwerk zum Industriebetrieb'. 44 sider, ill. Pris: 80 kr.

Det er altid en fornøjelse at læse årsskriftet fra Cathrinesminde Teglværk. Også i år, hvor emnet er Kobbermølle ved Kruså, en af landsdelens ældste industrier anlagt i begyndelsen af 1600-tallet. Umiddelbart et lidt pudsigt emne for et årsskrift fra et teglværksmuseum, men Cathrinesminde er jo netop mere end blot et teglværksmuseum, det er også et industrimuseum, og derfor er det et helt relevant emne.

Årsskriftet er resultatet af et samarbejde mellem Museerne ved Kobbermølle og Cathrinesminde Teglværk. Teksten er skrevet af lederen af Museerne ved Kobbermølle, Susanne Rudloff, og oversat til dansk af Torben A. Vestergaard fra Cathrinesminde Teglværk (redaktør på årsskriftet). Som det står i forordet, er Museerne ved Kobbermølle og Museum Sønderjylland - Cathrinesminde Teglværk ikke bare nabomuseer ved Flensborg Fjord, de er begge monumenter over den ældste industrihistorie ved fjorden og som sådan tæt forbundne. Årsskriftet fortæller i et lettilgængeligt sprog og med mange illustrationer om de første omtumlede år som hammerværk med afbrændinger under Trediveårskrigen og i 1657; om genopbygningen i 1682 som kobbermølle og om de skiftende ejere og

om værkets storhedstid i 1700-tallet; om skiftet til messing i midten af 1800-tallet og om værkets produkter i øvrigt; om overgangen til aktieselskab i 1889; om værkets lykkelige skæbne under Første og Anden Verdenskrig; om lukningen i 1962 og om Kobbermøllens vej frem til det museum, det er i dag.

Skriftet foreligger både i en dansk og en tysk udgave. Den danske indgår i rækken af årsskrifter fra Cathrinesminde Teglværk, og indeholder derfor også årsberetninger fra Cathrinesminde Teglværk, Cathrinesmindes Venner og fra det Historiske værksted ved Cathrinesminde Teglværk. Disse årsberetninger er naturligt udeladt i den tyske udgave, der alene fremstår som en fin introduktion til det nyoprettede Museerne ved Kobbermølle.

Leif Hansen Nielsen

Toftlund i billeder

Dan Obling, Carl Erik Christensen og Lis Mikkelsen (red.): 'Toftlund Sogn i billeder 1900-1920', Bind I. Toftlund 2010. 50 sider ill. Pris: 100 kr.

Siden Historisk Samfund for Sønderjylland udgav gigantsuccesen 'Sønderjylland Historisk Billedbog' i slutningen af 1960'erne er fokus i de lokalhistoriske bøger i stigende grad skiftet fra brødteksten til billedmediet. 'Toftlund Sogn i billeder 1900-1920' er ingen undtagelse. Billederne er afsat for en række større og mindre historier. Første Verdenskrig har en central placering i bogen med 14 af de 44 indholdssider. Men ellers kommer vi vidt omkring fra bl.a. et Tivoli over moderne markedsføring, byggeboom til kapitlet 'Før mobiltelefonens tid'. Jo, redaktionen har skam blik for at gøre emnerne nærværende for læserne.

Bogen og de mange billeder skal nok vække glæde i Toftlund, men jeg savner et indledende afsnit, der kunne skabe overblik over sognets historie i perioden.

kf

GRÆNSEFORENINGEN

FOR EN ÅBEN DANSKHED

- Demokrati, ytringsfrihed og ligestilling gælder for alle, også i forholdet til mindretal.
- Forankring i egen kultur er en forudsætning for at have forståelse for andre kulturer.
- Kulturelle mindretal er en vigtig ressource i et demokratisk samfund.
- Dansk sprog og kultur styrkes i mødet med andre sprog og kulturer.

Du er velkommen til at kontakte dine lokale formænd:

Sigrid Andersen
Rangstrupvej 20
6534 Agerskov

Jens Andresen
Tingvej 2
6535 Branderup

Andreas Brandenhoff
Vollerupvej 45
6392 Bolderslev

Erik Heissel
Venbjerg 33
Djernæs
6100 Haderslev

Kirsten Fanø Clausen
Brobølvej 7
Blans
6400 Sønderborg

Det er Grænseforeningens formål at støtte danskheden i grænselandet, særligt syd for grænsen, at udbrede kendskabet til grænselandets forhold samt at bevare og styrke dansk sprog og kultur.

Tlf. + 45 33 11 30 63 • info@graenseforeningen.dk • www.graenseforeningen.dk

Der var engang for ikke ret længe siden

Af Hans Vilhelm Bang

KAN MAN TALE OM en sønderjysk film? I starten vel nej, fordi de fleste film handlede om nationale forhold med regionale nedslag. I den Genforeningen var det hovedsageligt kommercielle produktionsselskaber, der dominerede, men under og efter 1920 så mere lokale film dagens lys. Den regionale film blev enten produceret af store firmaer som Nordisk Film eller af amatører. De sidste havde mere lokal eller regional historisk interesse, men giver i dag en guldgrube af indsigt.

'Festligholdelsen af træfningen ved Egernførde 4. april i 1849'. Filmen findes så vidt vides ikke mere. Senere producerede Nordisk Film reportager fra Kieler Woche. Et andet selskab, Fotorama i Aarhus, producerede 'Den lille Hornblæser' i 1909. Fotorama havde premiere på 'En helt fra 64' i København 26. januar 1911 og tysk premiere august 1910. Kinografen i København lancerede samme år dokumentarfilmen 'Mindesmærker fra krigene 1848-50 og 1864'. En tysk film 'Der Deutsch - Dänische Krieg 1864' havde premiere i april 1911. Det tysk-engelske filmselskab Eclipse Films havde premiere i december samme år på en dokumentarfilm 'Deutsche Marinebilder' med scener fra Flensborg.

1914 udbryder Første Verdenskrig og det bremser filmproduktionen og filmeksporten fra Danmark, ikke desto mindre producerer Nordisk Film al prussisk militærpropaganda! Produktionen af film over grænserne begynder lige så sindigt igen. I Danmark produceres dokumentarfilmen 'Flensborg Fjord' og i 1919 'Flensborg og omegn'. Ønsket om at få Flensborg tilbage har vel også ligget bag denne film. Aktuel og afspejlende den nye virkelighed i grænseområder

er filmen 'Sønderjydske børns afrejse til Danmark'. En dokumentarfilm produceret af Nordisk Film, der bl.a. handler om afstemningskampens tid, om Nordslesvigs nationale tilhørsforhold. 'De sønderjyske fangers ankomst til Danmark 15. marts 1919' er ligeledes produceret af Nordisk Film. Afstemningssituationen afspejles klart i årets andre grænselandsrelaterede film, og de er alle dansk producerede! 'Fra grænsen', som er produceret af Nordisk Film for Udenrigsministeriets Pressebureau. Dokumentarfilmen omhandler den omstridte grænseregion opstået efter 1864 og tiden under afstemningen efter Første Verdenskrig. I 1925 producerer Fotorama 'Grænsefolket', men ved premieren i 1927 var der heftige protester fra det tyske mindretal. Filmen blev derfor klippet om flere gange.

I 1960'erne og 1970'erne kom en række informative film, og i 1977 oprettes Det Danske Videoværksted i Haderslev med det formål at give ikke-professionelle adgang til at producere film på video, bl.a. adskillige om landsdelen (både dansk og tysk), lokalsamfundet og naboerne syd for grænsen.

I landsdelens arkiver ligger mængder af amatørfilm, men også semiprofessionelt udarbejdede film som f.eks. film af Robert Hansen (Haderslev) og Poul Dannow (Bylderup Bov). I Museum Sønderjylland, ISL-Lokalhistorie i Aabenraa, findes i dag omkring 150 film af meget forskelligt indhold, men endnu er alle film ikke digitaliseret. I Historisk Arkiv for Haderslev Kommune ligger også mange film, og her er man i fuld gang med digitaliseringen. Lykkeligvis har mange film i landsdelen fundet vej til de historiske arkiver, hvor de i digitaliseret form vil kunne ses nu og i fremtiden. ■